

ЛІТЕРАТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

*для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності В11 Філологія*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**ЛІТЕРАТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ**

*МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності В11 Філологія*

ОДЕСА
2025

УДК 821 (076)

Л-11

Укладач:

Войтенко Л. І. доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури ОНУ імені І. І. Мечникова

Бежан О. А., кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури ОНУ імені І. І. Мечникова

Рецензенти:

В. М. Смаглій доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філології Одеського морського університету.

О. Ю. Карпенко доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету романо-германської філології Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова
Протокол №2 від 30.10.2025 р.*

ЛІТЕРАТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Л-11 **ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ:** метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності В11 Філологія / уклад. Л.І. Войтенко, О. А. Бежан. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. 94 с.

Методичний посібник адресований студентам філологам та покликаний поповнити студентські знання з літератури епохи Середньовіччя та Відродження, допомогти самостійно опанувати матеріал. Посібник складається з теоретичної частини, яка містить лекційний матеріал та практичної частини, яка містить плани практичних занять, список художніх творів, питання для самоконтролю та список науково-критичних матеріалів.

УДК 821 (076)

© Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА.....	6
РОЗДІЛ І. ЛІТЕРАТУРА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	6
1.1. Культурно-історичні особливості епохи: загальна характеристика та періодизація.....	6
1.2. Література раннього феодалізму.....	10
1.4. Література зрілого феодалізму.....	17
1.5. Лицарська література.....	21
1.6. Міська література	27
РОЗДІЛ ІІ. ЛІТЕРАТУРА ВІДРОДЖЕННЯ.....	32
2.1. Становлення епохи Відродження.....	32
2.2. Відродження в Італії.....	35
2.3. Відродження у Франції.....	42
2.4. Відродження в Іспанії.....	49
2.5. Відродження в Німеччині.....	62
2.6. Відродження в Англії.....	67
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА.....	79
Плани семінарських занять.....	79
Рекомендований список художніх творів.....	84
Питання для самоконтролю.....	85
Список рекомендованої літератури.....	88

ПЕРЕДМОВА

Курс «Історія зарубіжної літератури Середніх віків та Відродження» є базовим курсом для студентів-філологів, у якому вивчаються основні культурно-історичні особливості епох, літературні напрями та стилі давньої європейської літератури. Основні тенденції знакових літературних явищ презентовані крізь призму творчих біографій визначних постатей культури та літератури означених періодів. Історія літератури подається з перспективи зародження та розвитку різних жанрово-родових форм, як от середньовічні саги, героїчний епос, лицарський роман, жанри малої прози – фаблію, шванки; драматургічних форм – літургійна драма, фарс, комедія інтриги тощо.

Отже, даний методичний посібник подає загальну картину розвитку історії західноєвропейської літератури епохи Середніх Віків та Відродження, як важливих етапів класичної світової спадщини та репрезентує основні закономірності еволюції літератури означених століть. Даний посібник укладений для студентів філологічних спеціальностей на основі чинної програми та призначено для поглибленого засвоєння курсу історії зарубіжної літератури Середніх Віків та Відродження. Відповідно до поставлених завдань посібник структуровано наступним чином: викладено теоретичний, лекційний матеріал, надано теми практичних занять, питання для самоконтролю, які покликані допомогти студентам не лише перевірити рівень засвоєної інформації, а й застосувати свої знання на практиці. Список рекомендованої наукової літератури має сприяти розширенню знань про періоди, що вивчаються та допомогти, за потреби, самостійно опрацювати матеріал.

Метою посібника є розкрити історичні, соціальні, культурні та літературні особливості епохи Середніх віків та Відродження навчитися синтезувати теоретичний та

практичний матеріал, працювати з художнім текстом та науково-критичною літературою. *Додаткова мета*, поставлена розробниками курсу та посібника, полягає у вдосконаленні вмінь і навичок студентів самостійно застосувати теоретико-методичні знання в осмисленні літературного процесу.

Дану роботу адресовано, перш за все, студентам-філологам денної та заочної форми навчання факультету романо-германської філології та філологічного факультету.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ І. ЛІТЕРАТУРА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

1.1. Культурно-історичні особливості епохи: загальна характеристика та періодизація

Історичний період з VI по XII ст. у Західній Європі кваліфікується як епоха Середньовіччя. Термін «середньовіччя» виник в епоху Ренесансу і був введений в 1667 році німецьким істориком Горном. Мислителі італійського Відродження розуміли даний термін як похмурі «середні» віки у розвитку європейської культури, час загального занепаду, що лежить між блискучою епохою античності та власне Відродженням, новим розквітом європейської культури. Отже, перехід від античної цивілізації до середньовіччя був обумовлений:

по-перше – розпадом Західної Римської імперії;

по-друге – великим переселенням народів (з IV по VII ст.), в ході якого десятки племен кинулися до завоювання нових земель. Переживає глибоку внутрішню кризу Західна Римська імперія, яка не змогла протистояти хвилям варварських навал і в 476 р. припинила своє існування. В результаті варварських завоювань на її території виникли десятки варварських королівств.

Становлення середньовічної культури відбувалося в результаті взаємодії трьох складових:

- 1) культури варварських племен (німецький початок);
- 2) античної культури (романський початок),
- 3) третім і найважливішим чинником, що визначив процес становлення європейської культури, стало християнство.

Учені-церковники Середньовіччя, відомі в історії під назвою «схоластів» – це професори, що прославилися своїми вченими богословськими творами. Усі, що існували в ті часи

школи знаходилися на утриманні церкви. Церква ж і визначала програми навчання. На межі XI–XII ст. церковні школи перестали задовольняти потреби суспільства в освічених людях, відбувається швидкий ріст та розвиток середньовічних міст. З часом міста почали відчувати велику потребу в освічених людях, які вміли б укладати торгівельні домовленості, працювати в органах місцевого самоврядування, складати різні ділові папери. Починають виникати нові типи шкіл, вони створювалися приватними особами, тобто не утримувалися коштом церкви. Міські купці і ремісники були невдоволені впливом церкви на школу та релігійним навчанням дітей, вони вимагали відкриття своїх шкіл, такі школи були перетворені на міські початкові.

Загалом епоха Середньовіччя в Західній Європі ділиться на наступні періоди:

5–10 століття – Раннє Середньовіччя, період розкладання античності, перемоги християнства, формування феодальних держав;

11–13 століття – Зріле Середньовіччя, період розвиненого феодалізму;

14, межа 16 – 17 століть – Пізнє Середньовіччя, або Відродження, коли розкладається феодалізм, зароджуються капіталістичні відносини, складається світська гуманістична ідеологія, але ще панує релігійна свідомість.

Культурно-історичні особливості періоду

- Література середньовіччя заснована на християнських ідеалах і цінностях. Християнська церква впевнено керувала всіма сторонами життя Західної Європи. В середні віки церква була головною силою. Церква, що мала величезний і прекрасно організований пропагандистський апарат, постійно вселяла народам ідеї аскетизму.
- Подвійне ставлення середньовіччя до античної культури (як язичницької). В літературі це виразилося в накладанні античних мотивів на Біблійні образи.

- Яскраво виражений морально-дидактичний характер. Середньовічна людина очікувала від літератури моралі, в якій був весь сенс твору.
- В основі естетики середньовіччя прагнення до досягнення божества (мрія про порятунок душі).
- Для середньовічної людини характерне уявлення про дуалізм світу, що складається з двох складників: земного (іманентного) і духовного (трансцендентного) початків.
- З огляду на дуалістичне бачення світу, мистецтву Середньовіччя характерні символізм та алегоризм.

Середньовічна література латинською мовою була таких видів: 1. *клерикальна*, 2. *лірика вагантів*, 3. *світська література*.

1. У *клерикальній літературі* яскраво виражена дидактичність. У ній широко використовуються античні та біблійні мотиви. Особливою популярністю користувалися такі жанри як:

агіографія – опис життя святих,

ведіння – автору під час сну відкривалася доля людей та світу (від «Романа про Розу» до «Божественної комедії» Данте),

дидактико-алегорична поема (про Страшний суд, про гріхопадіння),

проповіді – як із Біблії, так із античних джерел,

гімни – оспівують святих, церковні свята,

літургія – головне християнське богослужіння.

2. *Лірика вагантів* (вагант від латинського – «мандрівний») (XI – XIII ст.). Музика, яких була адресована духовній еліті середньовічного суспільства. Пісні створювалися на латині. Творцями лірики вагантів були бродячі клірики, головним чином, неосвідчені студенти. Як і вся латинська література цього періоду, лірика вагантів спирається на античні та християнські традиції. Поетична спадщина вагантів різноманітна: це і вірші, що оспівують чуттєву любов і твори, що викривають гріхи ченців і священників, пародії на літургійні тексти. Творчість вагантів в основному анонімна.

Серед відомих імен, які були відкриті світові пізніше – Гугон (кін. XI – сер. XII ст.), Архіпіїт (XII ст.), Вальтер Шатільйонський (2-га пол. XII ст.).

3. Однією з її істотних рис середньовічної літератури, було виникнення в ній *світської або міської культури*, що відбило культурну самосвідомість і духовні ідеали військово-аристократичного класу середньовічного суспільства – лицарства і нового соціального прошарку – городян. Світська література охоплює широкий спектр творів, що містить епос, лицарські романи, міську літературу, які відображали світське життя, звичаї, героїчні подвиги та інші теми, що не були пов'язані з релігією. Світська культура, залишалася християнською за своїм характером. Протягом усього середньовіччя в народній культурі зберігаються пережитки язичництва, елементи народної релігії. Через століття після прийняття християнства західноєвропейські селяни продовжували таємно молитися і приносити жертви старим язичницьким святиням.

1.2. Література раннього феодалізму

Раннє середньовіччя (IV – X ст.) – час розпаду родового устрою і зародження феодальних відносин. Формування епосу, лірики й драми, школи та науки у період раннього середньовіччя відбулося у Західній Європі, з одного боку, під впливом традицій античної літератури й культури та ідеології християнства, а з другого – в умовах постійного контролю з боку римсько-католицької церкви. До кінця середніх віків церква мала монополію у справах освіти, арифметику й астрономію, наприклад, вивчали насамперед для вміння обчислювати дні церковних свят, геометрію – для набуття знань, необхідних при будівництві каплиць і храмів тощо. Над усіма дисциплінами панував непорушний авторитет «священного писання» – Біблії та Євангелії. Проте це не могло стримати людське прагнення до справжніх знань та пошуків нових форм суспільного життя.

Колективною пам'яттю народу став героїчний епос, в якому знайшли відображення його духовне життя, ідеали та цінності. Героїчний епос відображав історичну тематику, потіснивши казково-міфологічну. Джерала західноєвропейського героїчного епосу лежать в глибині варварської епохи. Ранній етап епічної поезії, пов'язаний з формуванням ранньофеодальної військової поезії – кельтської, англосаксонської, германської, давньоскандинавський – дійшов до нас лише фрагментарно. Героїчний епос дійшов до нас у вигляді грандіозних епопей, пісень, в змішаній, віршованій-пісенній формі, і рідше – в прозі. Образи середньовічного епосу багато в чому подібні до образів традиційних епічних героїв – це безстрашні воїни, що відважно захищають свою країну, хоробрі, вірні своєму обов'язку. Як правило, у героїчному епосі обов'язкова наявність двох героїв – епічного героя та епічного короля.

Найбагатші пам'ятки давньої епічної поезії – скандинавські країни, насамперед Ісландія, хоча скандинавські

саги та поезія скальдів виникли пізніше від скел ірландських кельтів. Скальди оспівували героїчні вчинки своїх покровителів або товаришів по зброї. Вони розробляли витончені форми віршування. Найславетнішим ісландським скальдом був Егіл Скалагрімссон («Сага про Егіла»). Найціннішими пам'ятками давньої поетичної творчості Скандинавії є так звана «Старша Едда» (друга назва «Королівський кодекс» – збірка з 19 пісень, записаних, написаних приблизно у XII столітті і «Молодша Едда» – збірка міфологічних та історичних переказів, своєрідний підручник поетичного мистецтва, написаний ісландським політичним діячем, істориком і поетом Сноррі Стурлусоном. Героїчні пісні «Старшої Едди» сюжетно близькі до германського епосу часів «великого переселення народів» та нашествия гунів на чолі з Аттілою. Ці сюжети проникли і до Норвегії у VI–VII столітті, а потрапили і до Ісландії, де були піддані обробці. Тому пейзажі прирейнських німецьких та французьких земель співіснують у піснях «Старшої Едди» з суто норвезькими та ісландськими.

Кельтський епос є найдавнішою європейською літературою. Ірландські саги виникли в I в. н.е. У письмовому вигляді вони існують з VII ст.. Ранні ірландські саги – міфологічні та героїчні. Їх зміст – язичницькі вірування давніх кельтів, міфічна історія заселення Ірландії. У героїчних сагах, а саме «Сазі про Кухуліна», в головному героєві Кухуліні знайшов відображення національний ідеал народу – безстрашний воїн, чесний, сильний, благородний. Хоча стародавні ірландські саги і були записані, вони існують і в усній традиції. *У середньовічній літературі було розроблено три великих епічних цикли:*

1. *Про Олександра Македонського.*
2. *Про короля Артура.*
3. *про Карла Великого.*

Найбільш яскраві події національної історії, закарбовані в усній традиції, пізніше були оброблені освіченими оповідачами, які у Франції називали *жонглерами*, в Іспанії –

хугларами, в Німеччині – шпільманами, а в Англії – менестрелями. Найбільш яскравими прикладами пізнього героїчного епосу, є такі національні епоси як *«Пісні про Нібелунгів»* в Німеччині, *«Поема про Беовульфа»* в Англії, *«Пісні про Роланда»* у Франції та *«Пісні про мого Сіда»* в Іспанії.

Найвідоміша література раннього феодалізму, що дійшла до наших часів, це англосаксонський епос *«Поема про Беовульфа»* та німецький героїчний епос *«Пісня про Нібелунгів»*. Розпад родового ладу і поглиблення процесів феодалізації привели до класового розшарування англосаксонського середовища. Посилення централізації королівської влади і відносно рання християнізація сприяли зміцненню державної єдності. Збережені пам'ятки рунічної писемності (та інші джерела) свідчать про багатство пісенної традиції англосаксів: піснями супроводжувались трудові процеси, весільні обряди і похорони; пісні виконувались під час військових походів. Гласомани (співці-музиканти народного типу) і скопи (професійні дружинні співці) користувались в них великою повагою.

Поема *«Пісня про Беовульфа»*, що належить до кінця VII – початку VIII ст., сформувався на основі ранніх усних героїчних пісень. *«Беовульф»* – химерне переплетення міфології, фольклору та історичних подій. У середині V ст. германські племена англів, саксів, ютів, які вдерлися на Британські острови і в запеклій боротьбі з місцевими кельтами, яка тривала близько двох століть, захопили більшу частину їх території. З V по X ст. в англосаксів відбулися важливі зміни суспільно-політичного і культурного характеру.

Рукопис відноситься приблизно до 1000 р., але аналіз тексту показує, що редакція склалась на рубежі VII–VIII ст.. Поема налічує 3000 віршів, розпадається на дві частини. Починається вона вступом, в якому розповідається про легендарного родоначальника данських королів Скільда

Скефінга. його правнук – король Данії Хротгар побудував для своїх дружинників розкішну палату «Хеорот» (що означає «Оленяча палата»), названу так через те, що її крівлю прикрашали позолочені роги оленя. Та недовго розважались дружинники короля. Кожної ночі почало з'являтися люте чудовисько Грендель, яке пожирало воїнів. На допомогу данцям прийшов хоробрий витязь Беовульф з племені геатів. Він смертельно поранив Гренделя, за що його мати мститься дружинникам. Тоді Беовульф спускається у страшенну морську глибину, житло Гренделів, і чудодійним мечем розправляється з кровожерливою матір'ю поверженого чудовиська. Нагороджений вдячними данцями, Беовульф повертається на батьківщину і здійснює ще немало подвигів. 50 років він щасливо править геатами. Але на його землі нападає вогненний дракон. Старий король вбиває його і сам гине від отруйного зуба дракона. Над прахом Беовульфа насипають високий могильний пагорб, разом з ним закопують і коштовності з печери дракона. Дванадцять кращих воїнів віддають останні почесті доблесному і мудрому вождю.

Змієборство, три чудових поєдинки – елементи народної казки. Разом з тим сам герой, що бореться за інтереси свого племені, його трагічна смерть – характерні риси героїчного епосу, історичного в своїй основі. Особливістю поеми є докладність описів і численні відступи, детальне змалювання боїв, розповіді героя про свої подвиги, авторські ремінісценції тощо. «Беовульф» насичений фольклорно-казковими і міфологічними образами і мотивами (дивовижне дитинство Скільда, надприродна сила Беовульфа, бої героїв з велетнями, чудовиськами, драконом та ін.). Але ці казкові мотиви і образи перероблені вже відповідно до принципів героїчного епосу. Фантастичні подвиги Беовульфа розгортаються на історичному та правдивому фоні буття германських племен, подвиги і героїчна смерть героя зв'язані

з захистом народу, з племінними, загальнонародними інтересами.

До цього часу ведуться дискусії про процес становлення поеми, місце її виникнення, авторство. Висловлена була навіть думка, що «Беовульф» є скандинавською поемою, перекладеною англосакською мовою. Це, очевидно, зумовлене тим, що відображений у поемі історичний матеріал пов'язаний з історією багатьох скандинавських племен – данів, шведів, геатів. Не встановилась єдина думка і щодо авторства. Поема є продуктом імпровізації співця? Чи книжним епосом, результатом усвідомленої поетичної творчості? Питання ускладнюється тим, що рукопис поеми належить до епохи переходу усної творчості до письмової літератури, коли народні сказителі і професійні поети користувались одними і тими ж засобами оповіді. На сучасному етапі дослідження вважають, що автор «Поєми про Беовульфа» був, очевидно, кліриком, який добре знав латинську поезію, язичницькі сказання, а також був знайомий з творами античних авторів, особливо з «Енеїдою» Вергілія.

Релігійно-ідеологічна атмосфера поеми суперечлива. В VII–VIII ст. англосаксонське суспільство вже було християнським, однак воно не відмовилось і від язичницьких уявлень. Тому «Беовульфу» і властиве християнське світосприйняття. Так, у поемі часто згадується ім'я бога, і окремі події мотивуються його втручанням, виявляється знайомство автора з біблійними сюжетами, засуджується язичництво короля данів тощо. З іншого боку, в поемі сильні язичницькі уявлення і вірування. В тексті часто трапляються посилення на долю, віра в її неминучість, кривава помста вважається моральним обов'язком воїна. Поема відбиває також підвищений інтерес людей того часу до слави, здобичі, до нагород. У ній розповідається, як правителі обдаровують своїх дружинників і скопа перснями, дорогою зброєю.

Спроби встановити історичний прототип Беовульфа виявились безрезультатними. Очевидно, це збірний образ ідеального воїна і правителя. Характерною рисою епоса якраз і є зображення маловідомої історичної, а то і зовсім вигаданої особи, що дає великий простір для вираження через цей образ народних дум та сподівань.

В XII столітті у Німеччині в умовах розвинутого феодального суспільства з'являється світська література німецькою мовою. Вона представлена в основному лицарським романом, що створювалися за французькими зразками. Вершина німецького епосу – знаменита **«Пісня про Нібелунгів»**. Композиційно поема складається з 39 розділів («авантюр»), що включає близько 10 тисяч віршів. Остаточно склалася близько 1200 р. в австрійських землях, вперше була опублікована Бодмером в 1757 р., пісні, написані так званою «нібелунговою строфою».

Історична основа – загибель бургунського королівства в 437 році і смерть в 453 році гунського короля Аттіли, жорстокого короля гунів. В епосі події відбулись з інтервалом 16 років, але показані, як одночасні і поєднані між собою. Аттіла в «Пісні про нібелунгів» має ім'я Етцель, а його дружина – Кримхільда. Головний герой поеми – *Зігфрід*, ще в юності прославився своїми подвигами (він заволодів скарбом Нібелунгів і переміг дракона), прибуває просити у короля Гюнтера руку його сестри Кримхільди, про красу якої він чув і полюбив її. Гюнтер погоджується, але з умовою, що Зігфрід допоможе йому у сватанні до ісландської Богатирки Брюнхільди. Зігфрід виручає Гюнтера, але заволодіває поясом і кільцем Брунхільди, які стали підставою для сварки двох королів.

Композиційно книга розділена на дві частини. У першій частині німецької поеми юнацькі пригоди Зігфріда носять чисто казковий характер і винесені за рамки основної дії. Казкові мотиви представлені в першій частині описами

придворного життя – бенкетів, турнірів, полювання, куртуазного служіння дамі. У другій частині дія відбувається в країні гунів, в світі суворої героїки. Рід і плем'я в «Пісні про Нібелунгів» поступово замінюються сім'єю та феодальною ієрархією. Дійові особи – потужні характери, вони без сумнівів йдуть на злочини. Так, Крімхільда і Хаген, втілюють ідеали сімейної та васальної вірності. Так, в *«Пісні про Нібелунгів»* *хімерно з'єдналися з глибокої напівварварської давнини міфологічні уявлення та суворі звичаї.* Інша своєрідна риса жанру «Пісні про Нібелунгів» – *зближення з лицарським романом.* До теми Нібелунгів звернулися драматурги середини XIX в. Гебель і Ібсен. Так, відомою є оперна тетралогія великого німецького композитора Ріхарда Вагнера – «Кільце Нібелунгів», що складається з 4 опер: «Золото Рейну», «Валькірія», «Зігфрід» і «Загибель богів».

1.3 .Література зрілого феодалізму

Найвидатніша література зрілого періоду, що дійшла до наших часів, це французький епос «Пісня про Роланда» та іспанський героїчний епос «Пісня про мого Сіда».

Провідним жанром французького героїчного епосу були «шансон де жест» (фр. Chanson de geste), що означає «пісні про подвиги або діяння». «Шансон де жест» виконувалися на ярмарках, в замках під акомпанемент арфи або віоли. Найдосконалішою поемою французького героїчного епосу була **«Пісня про Роланда»**. Приблизний час створення поеми – 1100 рік. Залишається не вирішеною проблема авторства: ім'я, згадане в останньому рядку («Поємі кінець. Турольдус втомився»), може бути ім'ям і оповідача, жонглера, переписувача, що виконував твір. *В основі поеми – історичні перекази про один з іспанських походів Карла Великого 778 року, що завершився невдахою облогою Сарагоси; повертаючись додому загін франків зазнав нападу басків; в битві в Ронсевальській ущелині серед інших знатних баронів загинув маркграф Бретані, Хруотланд. У поемі ж похід Карла підноситься як хрестовий, замість християн-басків на Роланда нападають незліченні полчища мусульман. Помстившись за смерть свого улюбленого васала, Карл обертає в християнство всіх іспанських маврів. Таким чином, у «Пісні про Роланда» присутня відверта контамінація епох, автор вдається до прийому ідеального епічного часу, приписуючи Карлу Великому участь в хрестових походах XI століття. Поема складається із трьох частин: 1. Зрада Ганелона, вона має декілька гілок розвитку : а) нарада короля Марсілія в Сарагосі; б) нарада Карла в Кордові; в) посольство Ганелона та його зрада; г) безвихідне становище ар'єргарду на чолі з Роландом. 2. Смерть Роланда. 3. Помста за Роланда. Загалом – це 290 строф (тирад), написаних десятискладовими рядками.*

Карл Великий зображений всемогутнім, наділеним величезною фізичною і моральною силою. Гідним його

соратником є граф Роланд – доблесний лицар, щиросердно відданий своєму королю і «милій Франції», він – типовий для епосу героїчний образ. Пліч-о-пліч з Роландом борються архієпископ Турпен і відважний, але розсудливий Олів'є. І Роланд, і Олів'є віддані королю. Вони протистоять вітчиму Роланда – Ганелону, який уособлює феодальне свавілля і егоїзм. Так виникає трагічний конфлікт, в ході якого Ганелон здійснює зраду, а Роланд вмирає в бою. *Розвиток дії чітко включає зав'язку (зрада Ганелона), кульмінацію (битва) і розв'язку (помста Карла).*

У поемі органічно поєднуються фольклор і індивідуальна літературна творчість. Так, наприклад для фольклорної поетики характерні 1) *гіперболізм* підкреслює масштабність зображуваних подій і міць епічних характерів. У поем використовується: 2) *фольклорний прийом* – паралелізм, що сприяє вираженню епічного і героїчного пафосу подій. 3) *принцип контрасту* лежить в основі системи образів, всі герої зображені попарно: Карлу відповідає емір Балігант, племіннику Карла – Роланду – племінник Баліганта Аельрот, дванадцяти французьким перів – 12 перів сарацинських. У «Пісні про Роланда» відсутні елементи міфології. Важлива ознака жанру – форма. *Всі французькі епічні поеми написані десяти або дванадцятискладним віршем, текст поем розбитий на лесси або тиради, пов'язані між собою асонансами або, пізніше, римами.*

Єдиний оригінал поеми про Сіда – рукопис 1207 року, вперше виданий не раніше XVIII століття. В основі іспанського героїчного епосу, як і в основі французького, лежать історичні події. Пов'язаними з завоюваннями Піренейського півострова маврами. *Реконкіста (ісп. «відвоювання») – національно-визвольний рух.* Особливо згубним був період правління кастильського короля Альфонса VI. Ці події і відображені в національному героїчному епосі Іспанії, поема, якого містять три основні теми:

1. боротьба з маврами за свободу Іспанії

2. феодальні чвари і зрада батьківщині

3. боротьба за першість Кастилії

Як вже вище згадувалося, хуглари складали пісні про історичний прототип головного героя поеми – Родріго Руйе Діаса на прізвисько Компеадор (ісп. «боєць») при життєво, але написана поема була близько 1140 року. *Історичний Родріго Діас належав до вищої кастильської знаті, а в поемі він зображений простим «інфасоном» (лицар середньої руки).* Автори свідомо занижують його соціальний статус, образ його ідеалізується в народному дусі. Він перетворений на справжнього народного героя, який терпить образи від несправедливого короля, вступає в конфлікти з родовою знаттю. По помилковому звинуваченню Сід був вигнаний з Кастилії королем Альфонсом VI. Але проте, знаходячись в несприятливих умовах, він збирає загін воїнів, бере ряд перемог над маврами, захоплює здобич, частина з якої відправляє в подарунок королю, що вигнав його, чесно виконуючи свій васальний обов'язок.

«Пісня про мого Сіда» близька до історичної правди більшою мірою, чим інші пам'ятники героїчного епосу, вона дає правдиву картину Іспанії і в дні миру, і в дні війни. Її відрізняє високий патріотизм. Історизм як відмінна риса класичного героїчного епосу проявляється у «Пісні про мого Сіда», ніж в інших поемах. Тим не менш історична реальність зазнала в ній суттєвих змін, обумовлених насамперед законами епічного оповідання.

Традиційно поема ділиться на три частини: «*Пісня про вигнання*», «*Пісня про весілля дочок Сіда*» і «*Образ в лісі Корнес*». *Перша частина* починається з розповіді про вигнання Сіда з Кастилії за наказом короля Альфонса VI, що повірив наклепам ворогів Сіда. Сід залишає рідний Бургас, залишаючи дружину Хімену і двох дочок на піклування абата монастиря Сан Педро де Карден. Головна подія *другій частині* –

примирення Сіда з королем і шлюб дочок Сіда з інфантом Карріону, здійснений за наполяганням Альфонсо «Пісня про весілля дочок Сіда» демонструє торжество Сіда над ворогами-задрісниками та його повне відновлення у своїх правах. В *«Пісні про образу в лісі Корпес»*, майже повністю вигадані події, оповідає як інфанти Карріонські відвезли своїх дружин з Валенсії, нібито. в Карріон, а по дорозі залишили їх роздягненими і побитими між деревами в лісі Корпес. Сіду доводиться знову захищати свою честь: спочатку – на кортесах, скликаних Альфонсо в Толедо, а потім – у бою, в якому воїни Сіда беруть гору над інфантом, оголошеними «зрадниками».

В *«Поемі про Сіда»* тема любові і сімейна тематика займає важливе місце. Сцена прощання Сіда з доньєю Хіменою і дочками не менше зворушлива. Любов Сіда до дочок не заважає підкоритися своєму васальному обов'язку і коли король Альфонс пропонує йому видати дочок за ліонських інфантів, він не противиться. На відміну від французького епосу війна в *«Поемі про мого Сіда»* зображується просто, без гіперболізму. У зображенні характерів також проявляється реалізм поеми. Сід постає шляхетним, прямим, він – справжній лицар, його відданість королю Альфонсу, неодноразово підкреслюється, король для нього символ єдності батьківщини.

«Мій Сід» – не просто прізвисько, а й ставлення, епітет. Так звуть Сіда маври, так кличе його король Альфонс, так називає себе і він сам. У XIV столітті про героя Реконкісти склалася ще одна поема – *«Родріго»* (варіанти назви – *«Юнацькі подвиги Сіда»*), сюжет якої згодом був використаний П'єром Корнелем в трагедії *«Сід»*.

1.4. Лицарська література

У XII–XIII століттях, коли в основному завершилося формування феодалізму, в європейських країнах провідну роль в суспільстві стало грати *світське лицарство*. Почав формуватися *лицарський кодекс честі*: захищати слабого, бути вірним слову, щиро і сердно служити своєму сеньйору, допомагати церкві і батьківщині, бути безстрашним, проявляти чемність, галантність і щедрість. Лицарство сприяло появі і розвитку специфічної *куртуазної* (від франц. *cour* – двір) літератури. Основними жанрами були лірика і роман.

Лірика. Свого найвищого розквіту лицарська лірика досягла на півдні і півночі Франції. Так, трубадурами називали ліричних поетів півдня, а труверами – епічних співців північної Франції. Трубадури ділилися на прихильників так званих «ясного» і «темного» стилів. Ясним, вважався прозорий стиль, зрозумілий широкому читачеві, темний же, культивував стиль ускладнений, вимагав освіченості. У їх поезії найбільш важливою є тема кохання. Провансальські трубадури розробили систему ліричних жанрів: 1. Канцона – пісня любовного або релігійного спрямування 2. Альба – це пісня зброєносця лицаря. 3. Пастораль – пісня вівчаря (пастух), її сюжет – любовний діалог. 4. Тенцона – пісня-суперечка, проблеми політичні, філософські, етичні проблеми. 5. Балада (танцювальна пісня), що виконувалася під час танцю на народних гуляннях. 6. Романсами спочатку називалися пісні романською мовою, надалі – вірші любовного змісту, призначені для співу. 7. Плач походить від усної народної творчості і висловлює скорботу. 8. Сирвента – (від провансальського *sirventes* – «службовець») – найчастіше була присвячена обговоренню політичних або соціальних питань. На півночі ж Франції панували співаки – трувери. Їх попередниками були кельтські співаки, що називалися бардами. Трувери писали в основному в рамках, створених трубадурами, але внесли і свій внесок в жанрову систему

лицарської лірики. Це пісні про хрестові походи, ткацькі пісні, пісні про невдале заміжжя.

Проза. Паралельно з лицарською поезією в Європі виник *лицарський або куртуазний роман*. Термін *roman* спочатку означав будь-який твір, написаний романською мовою. Пізніше, роман це жанр епічного роду, великої форми, що володіє розвиненою сюжетною структурою та проблематикою, а також головним героєм, або декількома героями, які проживають на наших очах значну частину свого життя. Перші європейські романи, з'явилися в XII початку XIII століттях. З середини XIII століття романи стали створюватися в прозі.

Основні ознаки лицарського роману: піднесена героїка, тема любові, казкова фантастика, екзотика, національний та історичний маскарад, авантюрний характер сюжету, винятковий герой, що діє заради свого власного, особистого щастя. Лицарські романи поділяють на 3 основних цикли: 1 *античний*, 2. *бретонський* і 3. *візантійсько-східний*.

1. Сюжетами романів *античного циклу* були в основному біографії великих діячів давнини, як от «Роман про Олександра Македонського», «Роман про Енея», «Роман про Трою».

2. Романи *бретонського циклу* – перш за все, романи Артурівського циклу, або інакше – про лицарів Круглого столу, центральна фігура король Артур та Романи про Тристана та Ізольду. Цей цикл бере початок у надзвичайно багатому й химерному фольклорі кельтів – народів, які колись жили на велетенських територіях у Європі (кельтський монастир до монголо-татарської навали був навіть у Києві). Саме у кельтському фольклорі народилися або видозмінилися образи напівлегендарного короля бритів Артура, і королеви Ісолт, і лицаря Дростана (майбутніх Тристана і Ізольди), і їхніх літературних прототипів – молодих трагічно закоханих Діармайда і Драйдре.

До цього циклу входять два відомі лицарські романи написані одним автором – французьким поетом *Кретьєном де Труа* – *«Івейн або Лицар з левом»* створений близько 1180 року та майже одночасно з ним написаний – *«Ланселот, лицар воза»*, отже обидва і є частиною Артуріани. Головними образами циклу є сам Артур – король фантастичної країни Логрес зі столицею Камелот. Юнаком він став володарем згаданої чарівної країни як казковий герой: витягши із кам'яної наковальні меча Ескалібура (за іншою версією його дала Артурові чарівна Дама Озера), якого до того не зміг витягти ніхто з чисельних дорослих лицарів – претендентів на Логреський трон. Як було сказано вище, середньовічні лицарі давали ім'я своїй зброї. Артур з'їздив уздовж і впоперек свою країну, захищаючи слабких і знедолених і караючи злочинців, обороняючи її від внутрішніх і зовнішніх ворогів, чим заслужив повагу і любов свого народу і вірних лицарів.

Не менш важливими є образи лицарів Круглого столу. Передусім, цікава історія виникнення самого цього столу. Він у прямому значенні слова «упав з неба» – його послали Артурові небеса. Круглим він був для того, щоб ніхто з лицарів не відчував себе з краю, що він сидить не так близько до короля, як інші. За столом було 150 стільців, на кожному з яких було написано ім'я того, хто там мав сидіти. Отже, ми можемо уявити кількість Артурових лицарів. Але одне місце було порожнім: туди мав сісти той лицар, у якого була бездоганно чиста душа і совість, саме він міг здійснити найголовніший з-поміж славних лицарських подвигів – знайти знамениту чашу Грааля, у якій, за переказами, була зібрана кров розп'ятого Ісуса Христа.

Найпопулярнішими з лицарів Круглого столу були Ланселот Озерний і Гавейн. Лицар Ланселот Озерний таємничий «юнак без імені». Вже посвячений Артуром у лицарі, він так і не дізнався про своє ім'я. І тільки здійснивши декілька героїчних вчинків, він опинився в одному із

звільнених ним замків, на кладовищі. Йому пообіцяла красуня Сараїда, що, звільнивши цей замок, він дізнається про своє ім'я. З цією метою він легко підняв надгробну плиту і прочитав: «Тут призначено спочити Ланселоту Озерному, синові короля Бана із Бенвіка». Так Ланселот Озерний, один із наймогутніших з-поміж лицарів Круглого стола, дізнався про своє ім'я. Багато славних подвигів він здійснив і завжди відзначався шляхетністю, чесністю, принциповістю, відданістю королю Артурові, королеві Гінев'єрі (Гіньєврі), братству лицарів Круглого столу.

Великою мірою цими чеснотами наділений і Ланселотів друг – сер Гавейн (в літературі можемо також зустріти як Івейн). Удвох вони здійснили багато славних подвигів. Цікавим є те, що Гавейн, один із найвідданіших королю Артурові лицарів, був сином Артурового ворога – барона Лота. Жорстокість, заздрість і підступність феї Моргани, Артурової зведеної сестри, яка заздрила красі й популярності королеви-красуні Гінев'єрі, посварила лицарів Круглого столу і спричинила братовбивчу війну, яка закінчилася загибеллю усіх цих лицарів і занепадом королівства Логресу

У бретонський цикл також входять, як вже вище було згадано, романи про Грааль і про Марію Французьку. Але Головним романом даного циклу є французький **«Роман про Трістана та Ізольду»**, створений в середині XII століття, але до нас не дійшов. Однак збереглися його переклади на інші мови і велика кількість французьких обробок кельтського сюжету. У XIX столітті французький філолог *Жозеф Бедьє* обробив цей сюжет, створивши найвідомішу версію роману. У цьому романі вперше описується *конфлікт почуття і обов'язку*, який стане основним в трагедіях французьких класицистів XVII століття.

Головний герой Тристан любить Ізольду (чужу дружину, а саме короля Марка), але бажає зберегти вірність своєму сеньйору – королю Марку. Щоб виправдати Трістана в

очах читачів, автор вводить казковий *мотив любовного напою*, який мати Ізольди призначає для молодят. Помилково служниця дає напитися з цього глечика Трістану та Ізольді, які приречені до смерті любити один одного. Але король Марк дізнається про зраду і виганяє Трістана з Корнуоллу. Трістан їде в Бретань і одружується з Ізольдою Білорукою. Смертельно поранений, він сподівається, що Ізольда вилікує його, чекає, але, коли дружина бреше йому і вона вмирає. Ізольда сходить з корабля, входить в будинок, лягає поруч з коханим і вмирає

Мотив фатального трагічного кохання, сильнішого за смерть, властивий словесній творчості багатьох народів світу. Джерела переказів про Трістана та Ізольду знаходять у старовинному фольклорі кельтів (пращурів сучасних ірландців і шотландців), у традиції кельтських сказань про «любов, сильнішу за смерть». У середньовічній Європі сюжет про Трістана та Ізольду (Дростана й Ісолт) набув надзвичайної популярності: його переказували прості люди; про нього складали вірші трубадури і їхні літературні спадкоємці – трувері й мінезингери; ці оповідки зачаровано слухали в замкових залах феодалів та їхнє оточення: лицарі, дами, слуги.

Сюжетний першопоштовх – виникнення кохання героїв – зумовлений чарівними обставинами: мати Ізольди, бажаючи своїй доньці сімейного щастя, приготувала чарівний напій, який та мала випити зі своїм чоловіком – королем Марком – одночасно. Напій мав таку чарівну силу, що пара, яка його випивала, була приречена на довічну любов одне до одного. Ізольда ж спочатку не лише не кохала майбутнього коханого, а й ненавиділа його, адже він убив її дядька, ірландського богатиря Моргольта, тож вона ненавиділа саме ім'я «Трістан», ще не знаючи самого Трістана! А випили вони чарівний напій разом на кораблі зовсім випадково. Не менш казковим, фантастичним є мотив плавання смертельно пораненого Трістана в човні без весел і вітрил. Як у казці, потрапляє героїня саме до тієї дівчини, дядько якої нещодавно поранив його

отруєним списом, і – ще один казковий мотив – лише їй та її матері відомі засоби порятунку від цієї отрути. Ось чому відданий васал Трістан, який любив свого дядька-сюзерена Марка, ще сильніше переживає незаконність свого кохання до його дружини Ізольди.

Центральні персонажі: Трістан, Ізольда і Марк, – оточені багатьма образами, знаходяться з ними в найрізноманітніших стосунках. Саме на образному рівні найвідчутніший зв'язок «Роману про Трістана та Ізольду» з творами Артурівського циклу: в ньому неодноразово згадується сам Артур і його лицарі Ке (Кей), Говен (Говейн) та ін. Цей зв'язок відчутний і на сюжетному рівні: так, епізод відбивання Трістаном королеви Ізольди від прокажених дуже нагадує епізод відбивання Ланселотом Озерним королеви Гіневри у сторожі. Схожими є й епізоди боротьби головних героїв проти чудовиськ і ворогів, і сама ця боротьба як мотивація отримання “в нагороду за подвиги” дружин королями Артуром і Марком (останнім, щоправда, не за свої, а за Трістанові подвиги).

3. Структура і сюжети романів *візантійсько-східного циклу* запозичені з пізньогрецьких романів – таких як «Дафніс і Хлоя» та ін. Основною темою цих романів є подолання розлученими закоханими долі, але зі щасливим кінцем.

1.5. Міська література

У XIII–XIV століттях в Європі починається бурхливий ріст міст, в зв'язку з чим розвиваються торгівельні зв'язки і обмін культурними цінностями. Городяни стають серйозною соціальною силою, вони протиставляють традиційній аристократичній культурі демократичну культуру. У літературі відбувається грандіозний переворот: художня творчість, поступається місцем реалістичному її зображенню. *Міська література спирається на усну народну традицію, використовуючи побутову мову*, вона майже не відрізняється від розмовної мови. Жанрова система міської літератури охоплює всі 3 літературних роди: епос, драму і лірику. З епічних жанрів найбільш популярними були *фабліо* – короткі віршовані або прозові розповіді про випадки з життя простих людей. *Головний персонаж – селянин*. Жанровим різновидом *фабліо* стає *байка*, в якій діють тварини, за якими вгадуються людські персонажі. Ці середньовічні байки про тварин утворили так званий «тваринний епос». У Франції найважливішим прикладом такої літератури став «Роман про Лиса». Головним його героєм є лис Ренар (в німецькому варіанті – Рейнеке-Лис). Алгоричний епос представлений твором – «Роман про Розу».

«Роман про Лиса» – пам'ятник французької міської літератури, що отримала поширення в XII–XIII століттях. Твір складається з 27 гілок, або незалежних оповідань, написаний попарно віршами, що римуються. Об'єднавчим сюжетом є боротьба лиса Ренара з його заклятим ворогом, вовком Ізенгріном, що символізує тріумф хитрості над силою. Популярність «Романа про Лиса» була такою у Середні віки, що трувер XIII століття Готьє де Куенсі дорікав ченцям за те, що читання текстів святих вони воліють замінити пригодами хитрого лиса, сцени з життя якого вони розмальовують стіни своїх келій.

Існують дві головні теорії походження оповідань про Лиса, з яких одна належить Поленові Парісу, а друга – Якову Гріммові. П. Паріс вважав, що джерело французького «Роману про Лиса» було античне і належало Езопові, байки, що перейшли через школу до Франції та Німеччини. На думку ж Якова Грімма оповідання «Про Лиса» спільне для всіх народів, розвинулось спочатку на німецькому ґрунті, а звідси було занесене в V столітті франками до Галлії. Докази його опираються на етимологію слів Renard та Isengrim, які можна пояснити тільки завдяки німецьким кореням. Занесені з Німеччини до Франції оповідання про Лиса, були самостійно оброблені й мали дуже широке розповсюдження. Повний цикл оповідань про Лиса містить у собі 120.000 віршів, із них Франції належить майже 90000. Французький роман «Про Лиса» складається з праці декількох авторів, що жили в різні епохи (від XII до XIV ст.). Але відомі тільки троє: 1. П'єр із Сен-Клу – автор найдавніших гілок (II, V ст.), 2. Священик з Ла-Круа-ан-Брі – автор дев'ятої гілки, 3. Рішар де Лізон – автор дванадцятої гілки твору.

В даному творі головне місце надано відносинам між тваринами, хоча дійовими особами бувають і люди. У центрі – лис Ренар: його часто обманюють звірі, слабкіші, ніж він, але він завжди тріумфує над найсильнішими. Товариство тварин показане паралельно до товариства людей. У кожного звіра є ім'я: лис Ренар, хвиль вовк Ізенгрін, лисиця Ермеліна, вовчиця Ерсан, ведмідь Брен, борсук Грімбер та інші. Стосунки між звірами у «Романі про Ренара» побудовані за зразком ієрархії станів у тогочасних європейських державах із тією ж системою соціальних відносин. Це створює можливість в алегоричній формі відтворити типові явища сучасного авторам суспільства. На чолі соціальної піраміди стоїть король, лев Нобль, і його дружина, Ф'єр, великими феодалами є вовк Ізенгрін, лис Ренар, ведмідь Брен. Нижче феодалів в ієрархії знаходяться півень Шантеклер, кіт Тібер, борсук Грімбер.

Незважаючи на те що звірі часто поводять себе, як люди (скачуть на конях, б'ються на мечях), вони не втрачають і притаманних їм звичок та рис: Кіт Тібер гріється на сонці, грає хвостом, дряпається, наїжачував, Ворон Тьєслін любить пригладжувати дзьобом пір'я, Лис Ренар лягаючи спати, згортається в клубочок. Єдність твору визначається задумом створити у циклі оповідань картину звичаїв і законів феодального суспільства. До сприйняття алегоричної оповіді читача готує своєрідне попередження, що у творі йдеться про нові порядки, характерні для життя середньовічного міста. Герої й конфлікти нового епосу не схожі на те, що було представлено у картинах античного світу й описано у лицарських романах.

З великих середньовічних творів найбільш значними є у Франції – алегоричний епос *«Роман про Розу»*. Слово *«алегорія»* має грецьке походження і складається з двох коренів *alios* – інше і *agoreuo* – кажу. Літературознавчі словники визначають *алегорію* як приповідь, один з літературних засобів або тип образності, проте в середні віки це поняття мало набагато ширше і важливіше значення. Алегорія – точніше, символіко-алегоричне сприйняття світу, тобто вміння читати і розшифровувати приповідь, а також створювати їх – була невіддільною частиною свідомості середньовічної людини. В основі цього сприйняття концепція двосвіту, ідея про те, що всі реальні предмети є лише тінню і подобою вищих божественних сутностей, це сприяло тому, що людина повинна «розкодувати» всесвіт, розрізняти за кожною конкретною річчю або явищем його абстрактний сенс і значення. Ми називаємо ще цей хід думки символічним, тому як предмет видимого світу мав кілька значень. Люди Середньовіччя читали світ, як книгу, повну символічних знаків, розрізняючи за матеріальним, видимим, його прихований вищий сенс.

Віршований *«Роман про Розу»* складається з двох частин. Перша була створена в 1240-х рр. Гійомом де Лорріс, друга – близько 40 років по тому Жаном де Меном. Перша частина, близька за духом куртуазній літературі. Дія розгортається навесні, герой, прекрасний молодий юнак, уві сні потрапляє в Сад насолод. Він оточений кам'яною стіною, на якій зображені різні моральні якості, що перешкоджають виникненню любові: Ненависть, Зрада, Жадібність, Скупість, Заздрість, Печаль і Старість. Число «супротивників любові» – сім – далеко не випадкове. Символіко-алегоричне світосприйняття середньовічної людини розглядало числа як думки Бога і надавало їм особливого значення. Число сім, яке було сумою чисел «три» (символізує божественний початок) і «чотири» (символ земного – по числу стихій), в ті часи вважали позначенням людини, яка поєднувала в собі земну плоть і божественну душу.

Герой «Романа» входить в Сад, бачить там різноманітні алегоричні фігури. Воротаркою є дама Неробство, Веселощі очолює хоровод, в якому танцюють Амур, Краса, Щедрість і інші персоніфіковані людські якості, що сприяють любові. Нарешті герой потрапляє до фонтану, в воду якого виглядав колись Нарцис. Тут він бачить прекрасну Розу і закохується в неї. Його почуття це приклад куртуазної любові. Закоханий хоче зірвати Розу і насолодитися нею. В дію вступають різні персонажі, які уособлюють людські якості і почуття. Так, юнакові допомагають Дружба, Привітність, Жалість, а Страх, Сором'язливість прагнуть перешкодити йому. Герою вдається домогтися поцілунку, але Ревнощі споруджують навколо Рози стіну. Перша частина «Романа про Розу» закінчується скаргою закоханого з приводу його нещасної долі.

У частині Жана де Мена з'являються персонажі, яких не було в першій частині: Лицемірство, Розум, Природа. Особливо важливу роль відіграє образ дами Природи, який Жан де Мен запозичив з латинської поеми Алана

Ліллєського «Плач Природи» XII ст.. В обох творах Природа постає як могутня сила, підвладна лише Богу, як його велика помічниця, відповідальна за продовження життя на Землі.

В «Романі про Розу» система персонажів, як і в інших алегоричних творах, складається зі сновидіння візіонера та алегоричних дійових осіб, яких він спостерігає або з якими він розмовляє. Найбільш помітне місце в поемі займають алегоричні персоніфікації абстрактних понять – Веселощі, Щедрість, Краса, Лицемірство і ін. Їх образи, створені за допомогою уособлення, відрізняються один від одного ступенем художньої яскравості і переконливості. Авторів алегоричних поем цікавила лише один стан людини – це стан закоханості, і саме ця риса присутня і головна у тексті.

Поема Гійома де Лорріс і Жана де Мена зіграла велику роль в літературі епохи, зробивши популярним жанр алегоричного ведіння, в якому пізніше писали багато авторів, в тому числі Дж. Чосер і Данте. Популярність «Романа» і його вплив на середньовічну літературу пояснюється тим, що в ньому втілений проявлений в суспільстві того часу інтерес до людини і її внутрішнього світу.

ЧАСТИНА II

ЛІТЕРАТУРА ВІДРОДЖЕННЯ

2.1. Становлення культури Відродження.

Визначення періоду, що наступив з середини XIV століття в Італії, як нового стосовно попереднього, дають Петрарка і Боккаччо, а сам термін «Відродження» вводить художник, архітектор і письменник *Джорджіо Вазарі в 1550 році*. Хронологічні рамки західноєвропейського Відродження для різних країн не збігаються, але до початку 14 століття у деяких європейських країнах (Італії, Франції, Німеччини, Іспанії) спостерігаються подібні історичні процеси, які істотно змінюють соціальне і духовне життя Західної Європи:

- на зміну релігійному фанатизму прийшла світська культура і гуманізм
- антропоцентризм – тобто центральне місце у всіх культурних і наукових дослідженнях займає людина, це стає ідеологією
- відроджується інтерес до античної культури (власне тому і вживається термін «відродження»)
- розвиток освіти, книгодрукування, зростання числа університетів і шкіл, проникнення освіченості в міське середовище;
- розквіт торгівлі і міської культури
- перехід від феодального устрою до буржуазного
- формуються національні держави
- географічні відкриття, поява природознавства
- секуляризація духовних цінностей на тлі антифеодальної і антицерковної спрямованості культури.

Людина епохи Відродження та її зображення мали особливе значення:

- для неї характерна віра в міць і силу розуму

- в центрі уваги мудрість людини і її досягнення, як вище благо!
- людина епохи Відродження розвивається і покращує «якість» індивіда за допомогою вивчення античної спадщини
- інтелект займає ключове місце

Взаємодія всіх цих чинників значно змінює світ Пізнього Середньовіччя, тому епоха, історично яка припадає на кінець 14 – початок 15 в, ідентифікується як Проторенесанс. Еволюція західноєвропейської літератури 14–15 століть як історико-культурний процес мала 3 етапи розвитку: *1-й етап* припадає, на кінець 14 початок 15 століття і ознаменувався розпадом середньовічної культурної зони, в феодальні підвалини проникають елементи народної культури, а гуманістичні тенденції завдають удар церковній ідеології. Саме в цей період Відродження зароджується в Італії.

2-й етап починається з середини 15 століття. В історичному плані, в цей етап відбуваються три важливих подій: падіння Візантії, закінчення Столітньої війни і початок книгодрукування. Саме з цей період складається зовсім відмінна від середньовічної система жанрів. Нові форми і жанри з'являються у всіх родах і видах літератури. Так, 1) вдосконалюється від середньовічної форми сонет, 2) трансформується від античності ода, елегія і епіграма. На перше місце висувається проза: 3) народжується реалістичний роман і ренесансна новела. З'являється есеїстична література і мемуарна проза.

3-й етап західноєвропейське Відродження проходить на тлі зіткнення гуманістичних ідей з церковною ідіології, література пройнята трагічним пафосом. Розвиваються маньєристичні тенденції і в кінці 16 ст. відбувається нове відкриття Арістотеля.

У данний період поряд з освітою стрімко розвивається філософія, вона представлена такими іменами:

- Микола Кузанський – німецький мислитель. Філософія: «поєднання протилежностей в Єдиному»;
- Леонардо Бруні – італійський гуманіст, автор біографії Данте і Петрарки, бачив «сенси філософії в безмежних творчих можливостях людини»;
- Галілео Галілей – засновник експериментальної фізики, використав телескоп, зробив астрономічні відкриття;
- Джордано Бруно – мислитель, ідеї його були у конфлікті з католицькою церквою, був спалений у Римі.

Важливе місце в нову епоху посідало мистецтво, у різних своїх варіаціях, зокрема живопис представлений такими видатними іменами як: Сандро Боттічеллі та його картини : «Народження Венери», «Весна», «Поклоніння волхвів», «Венера і Марс», «Різдво»; П'єро делла Франческа – відомий італійський художник і математик та його праці: «Історія цариці Шеви», «Бичування Христа» і «Вівтар Монтефельтро»; Леонардо да Вінчі – один з найзнаменитіших художників і універсальних вчених не тільки епохи Відродження, а й взагалі, всіх часів. Найвідоміші картини генія да Вінчі: «Таємна вечеря», «Мона Ліза», «Мадонна Бенуа» і «Дама з горностаєм»; Рафаель Санті та його найвідоміші полотна: «Сикстинська Мадонна», «Портрет молодої жінки» і фреска «Афінська школа».

2.2. Відродження в Італії.

Італійська культура Відродження – *найбільш рання* з усіх європейських ренесансних культур. Даний факт пояснюється 1. порівняно раннім вступом Італії на шлях *буржуазного розвитку*, вже до кінця XIII ст. в Італії помітний *інтенсивний розвиток міст і торгівлі* (це Флоренція, Болонья, Падуя), інший чинник це 2. зв'язок італійської культурної традиції з культурою Давнього Риму, а відтак звернення до античної *культурної спадщини*, яка стала однією з опор гуманістичного світогляду.

Рух, що згодом окреслиться терміном «Відродження» виникає саме у середовищі флорентійських поетів, художників і знавців старовини. Флоренція переживала наприкінці XIII – на початку XIV ст. свій розквіт. Її називали «Афінами Італії». даний термін був введений художником, архітектором та письменником Джорджіо Вазарі в 1550 році. Вазарі з захватом говорить про відродження мистецтва після епохи, яку він окреслює як тисячолітнє животіння: «Завдяки розкопкам римських будов і скульптур перед нами відкрилося прекрасне мистецтво, ми почали пробуджуватись, воскресати, відкривати давно забуте», писав Вазарі. Італійській Проторенесанс пов'язують із появою в середині XIII століття «солодкого нового стилю» (*dolce stil nuovo*) «стильовізм» – поетичної школи, яка виникла в італійському місті Болонья, а остаточно сформувалася у Флоренції, видатними творцями поетичної школи стали болонець Гвідо Гвініцеллі та флорентієць Гвідо Кавальканті. Імовірно, що свою назву вона отримала від Данте, який говорив про «солодкі вірші» в своєму трактаті «Ліра», а потім дав визначення «солодкого нового стилю» в «Чистилищі» (Божественній комедії).

Загалом італійське Відродження ділиться на такі періоди:

Проторенесанс (кінець XIII – початок XIV ст.) перехідний період від Середньовіччя до Відродження

Раннє Відродження – Треченто (XIV ст.) бурхливий розвиток гуманістичних ідей

Високе Відродження – Кватроченто (XV ст.) відчувається початок кризи гуманізму

Пізнє Відродження – Чінквіченто (кінець XV – XVI ст.) занепад Італії, посилення феодально-католицької реакції.

По праву головним поетом Проторенесансу є *Данте Аліґ'єрі* (1265–1321). Найголовнішим твором письменника, що вийшов зі школи «солодкого нового стилю» став твір «Нове життя» (1292/1293). Саме в цій книзі Данте розповідає про любов до Беатріче Партінорі, заміжньої жінки, яка вмирає молодою дівчиною (до 25). Центральним для творчості Данте є твір «*Божественна комедія*» (1307 – 1321). Історія створення: писав 14 років, почав у 1290 – переписав у 1313 році, закінчив 1321 року. Щодо назви твору, за усталеними середньовічними канонами називає її «комедія», тому як твір, який починається сумно (Пекло), закінчувалися щасливо (Рай), Уважається, що епітет «божественна» додає Дж. Боккаччо («Divina Commedia»), божественна означає високу оцінку і те, що вона про бога. Жанр в якому сформовано твір – «середньовічне ведіння»: опинившись в лісі, герой намагається піднятися на пагорб, який уособлює соціальну гармонію і справедливість. Дія відбувається навесні, поет згадує Беатріче і намагається подолати духовну кризу і здійснює уявну мандрівку у потойбічний світ. *Мова комедії* – написаний італійською мовою, народною – «vulgar», бо вона призначалася широкому загалу читачів. *Віршовий розмір* поеми – терцина Композиційно твір розділяється на три частини «*Пекло*», «*Чистилище*» і «*Рай*», в кожній з частин по 33 пісні, а разом зі вступною всього 100.

В художньому світі поеми концептуально важливі всі деталі. Простір «Пекла», стискаючись конусом, йде в чорну глибіню землі, Поет відвідує 9 кіл, у яких страждають у вічних муках грішники, не здатні до каяття. найстрашнішим гріхом є

зрада. Ідеї Чистилища не було у тогочасному християнстві, автор запозичив її із «Енеїди» Вергілія. У «Чистилищі» вже по-іншому: кола ведуть вгору, до рятівного сонця. Разом із Передчистилищем і Земним Раєм тут також дев'ять кіл. У Передчистилищі очищуються душі померлих, не примирених із церквою, такі, що померли не своєю смертю. найстрашнішим гріхом тут є гріх гордині. «Рай» надихає простором і благодатним світлом. Основний провідник поета – його вчитель художнього слова Вергілій, і його рятівниця, кохана Беатріче. Наскрізним для поета символом стає любов – джерело всіх людських справ.

На поемі Данте позначився вплив не тільки античної літератури і міфології, середньовічного богослов'я і християнських уявлень, а й ідей давніх філософів, астрономів, математиків. Данте, наприклад, був обізнаний з Піфагоровим вченням про числа, про що свідчить символіка поеми. Особливе значення поет надає числам 3, 9 і 10, які закладені в основу стрункої композиції «Комедії». Три частини → у кожній 33 пісні → разом 99 пісень + вступ → всього 100 (квадрат числа «10»). Три провідники → відвідують 3 потойбічні царства, по 9 кіл у Пеклі та Чистилищі, Дев'ять сфер у Раю, поет проходить 2 Передчистилища і підіймається на гору 7 сходами ($2+7=9$). Символіка чисел: 3 – священне число, початок (1), середину (2) кінець (3), 9 – квадрат священного числа, 10 – досконалість, 7 (як і 3) символізує світобудову: 7 небес – 7 днів тижня – 7 смертних, 4 – число рівне Богові – символ світобудови: 4 природні стихії, 4 сторони світу, 4 пори року тощо

Отже, варто зробити висновок, поєднавши в «Божественній комедії» філософську спадщину язичницької античності і християнської ідеології Середньовіччя, віддзеркаливши власний трагічний досвід і враження сучасних йому подій, Данте виплавив нове світобачення, яке стало провісником гуманізму доби Відродження.

Франческо Петрарка (1304–1374) – молодший сучасник Данте, яскравий представник італійської літератури раннього Відродження, великий знавець античності, засновник класичної філології, мислитель, політик, розповсюджувач ідей гуманізму далеко за межі Італії – аж до далекої Чехії, де він побував у 1356 р.. Петрарка увійшов в історію світової літератури насамперед як великий поет. Хоча за життя йому найбільшу славу принесла латинська поема «Африка», за яку він у 1341 р. був увінчаний лаврами, наступні покоління справедливо оцінили його як автора збірки віршів італійською мовою *«Канцоньєре» («Книга пісень»)* (1327–1374) поет оспівує свою любов до Лаури та свою скорботу з приводу втрати коханої. Неминуща цінність цих віршів – в гуманістичній увазі поета до внутрішнього світу людини, в прославленні почуття любові, повної краси, та драматизму. Композиційно складається з двох частин: перша частина якої – «На життя мадонни Лаури», а друга – «На смерть мадонни Лаури». Книга включає 366 сонетів, канцон, секстин, балад, мадригалів. У першій частині «Канцоньєре» превалує захоплення красою і невинністю Лаури, що уподібнюється до міфологічної Дафни. У другій частині Лаура – провідник поета по небесних сферах, його ангел-охоронець.

Поет вперше побачив Лауру в церкві Св. Клари у Страсну п'ятницю 6 квітня 1327 року, і рівно через 21 рік 6 квітня 1348 року вона помирає. Число 6 з'являється двічі у сумі творів збірки (366), оскільки двічі це число відіграє важливу роль у творі, ділячи сюжет на дві частини: до (сонети 1–263) та після смерті (канцони 264–366) Лаури. Ім'я Лаури має символічний характер. Можна виділити три основні семантичні поля, першим є золото (лат. *aurum*), що стосується волосся коханої жінки, друге – повів вітру (італ. *l'aura*), що символізує зміну та неспокій і третє – лавровий вінок (італ. *lauro*), що є алюзією на «Метаморфози» Овідія, де з'являється оповідка про

Аполлона та німфу Дафну, яку Пеней перетворив на лаврове дерево.

Про тему і внутрішню організацію тексту поет говорить у вступному 1-шому сонеті, відзначаючи: «Концоньєре – “поетична сповідь”». В книзі ясно можна побачити поділ ліричного «я» на – автора і героя. В описі почуттів, любові – Петрарка сильно відходить від «стильовістів», у нього любов абсолютно реальна. У данній книзі Петрарка створив особливий стиль – ренесанс. Окрім любовної лірики «Канцоньєре» містить декілька віршів іншого змісту, переважно політичного (наприклад, № 136 «Інвективи проти Авін'йона» з критикою Ватикану), патріотичного – «Італія моя», «Високий дух...» Збірка закінчується молитвою (№ 366) «Блага Діва, у сонячній одежі»), у якій поет звертається до Богородиці з молитвою про заступництво перед Господом, з тим, щоб Він дарував його бунтівній душі вічний спокій

Джованні Боккаччо (1313–1375) Боккаччо на відміну від своїх попередників і вчителів Данте і Петрарки Він став, по суті, родоначальником реалістичної художньої прози в Італії та в Європі. Він був знавцем не тільки римської, але і грецької античної культури, виконував дипломатичні доручення Флорентійської республіки. Як художник Боккаччо – яскравий виразник характерного для Відродження «життєрадісного вільнодумства» в літературі. З багатой спадщини письменника назвемо поему «Філострато» (1338), романи «Філоколо» (поч. 1338) і «Фьямметта» (1343). Але, головним твором, який зробив Боккаччо безсмертним, став **«Декамерон»** (написана приблизно 1352–1354), 10-та розповідь або «Десятиденник» – збірник 100 новел, розказаних 7 жінками і 3 юнаками, що тікають з охопленої чумою Флоренції на замську віллу і говорять на теми сучасності.

Отже, назва твору двоступенева: «Декамерон» з грецької перекладається як «Десятиденник» – позначає «високу» літературну традицію (лицарська і придворно-

світська), «Князь Галіотто» – простонародна назва, позначає «гуманістичний» початок книги, її новаторство (середньовічний фольклор і міська література). Композиція твору це 100 новел, котрі «укладаються» в 10 днів; число днів відповідає числу оповідачів – 7 дівчат і 3 юнаків. Про все це автор повідомляє у вступі до твору. Попри те, що основою сюжету є різноманітні новели, розказані різними героями, цілісно і внутрішньо закінчений твір. Але, ці новели мають і спільне, їх об'єднує: єдність задуму; єдність хронотопу; продумана архітектоніка. Обрамлення скріплює його зсередини, воно двоступеневе, або кільцеве обрамлення: 1сходінка – починається зі вступу, а завершується висновком автора. Крім того, автор і сам вривається у текст, як оповідач; 2 сходінка обрамлення – те, що між авторським «я» і оповідачем існує зв'язок. Сюжетним рушієм в «Декамероні» є чума, яка символізує не лише біологічну хворобу, а і розкладання суспільства, тобто вона протистоїть гуманістичному суспільству.

Джерелом сюжетів для письменника стає не тільки сучасність, а й антична і середньовічна література. Боккаччо використовує у своїх новелах:

- фаблію;
- середньовічні притчі;
- перекладанням французьких лицарських романів;
- збірники оповідань флорентійських купців;
- казки
- народні поеми
- деяка частина новел запозичена з історій, що трапляються в античній літературі, приміром, у «Метаморфозах» Апулея.

У «Декамероні» на основі фольклорних творів, застільних розмов і побрехеньок Боккаччо відтворив портрет італійського життя епохи Відродження. Узявши за основу класичний римський стиль, Боккаччо сміливо увів у кожен зі

ста новел роману італійську народну мову з її соковитим гумором. Чимало новел сповнені насмішок над ченцями, скнарами, злодіями і розпусниками, але найбільш міцно за книжкою закріпилася слава еротичного роману.

2.2 Відродження у Франції

Відродження у Франції мало у своєму розвитку ті ж передумови, що і в Італії, у Франції ж панівним класом залишається *дворянство*. На становлення французького Відродження мали вплив такі чинники як: 1. *Вплив Італії* Зародження гуманістичної думки збігається з правлінням Франциска I. Його походи в Італію розширюють дружні відносини між країнами, починається впровадження культури Італії до Франції. Франциск привертає таких італійських геніїв як Л. да Вінчі, Челліні і Сарто. У Франції з'являються переклади Данте, Петрарки, Боккаччо. Франциск хотів бути головною рушійною силою французького Відродження, але таким став його радник, бібліотекар Гійом Бюде (1468–1540), який ініціював створення першого університету. Так, в 1530 р виник «Коледж 3 мов» пізніше «Колеж де Франс», став *центром*. 2. *Зв'язок з Реформацією*. Воно проявилось в навчанні Кальвіна, який писав: «людина від народження призначена або до мук або до блаженства». Кальвінізм знайшов своїх прихильників і серед дворян у Франції. Всім письменникам французького Відродження характерні типові риси: *це близькість з матеріалізмом, чуттєвість, культ прекрасного, турбота про форму*.

Одним з гуманістичних і літературних центрів Франції в 16 ст. був двір *Маргарити Наваррської* (1498–1549) сестри Франциска I. Вона співчувала протестантизму, була таємною Гугеноткою, при її дворі знаходили притулок багато гуманістів, яких переслідували за інакомислення. Вона відзначалася всебічною освіченістю, захоплювалася античною культурою, італійською літературою, особливо творами Данте, Петрарки і Боккаччо, знала класичні мови. Вона була письменницею, найбільш значний її твір «Гептамерон», написаний як пародія на «Декамерон» Боккаччо. «Гептамерон» – семиденник, він містить 72 оповідання, які об'єднуються вступом-обрамуванням. Збірка була надрукована П'єром Боестюо в

1558 р. через дев'ять років після смерті Маргарити. Видання вийшло під заголовком «Історії щасливих коханців», без імені авторки, складалася з 67-ми новел, розташованих без поділу на «дні». Друге видання 1559 р., здійснене Клодом Грюже, містило вже 72 новели, був розподіл на дні. Сюжет твору оповідає про десятеро дворян, мужчин і жінок, котрі повертаючись з курортної місцевості, змушені затриматися в дорозі через негоду. Свій час вони заповнюють розповідями різних історій, які становлять зміст збірки.

Кожен день збірки (крім восьмого) складається з десяти оповідань, об'єднаних загальною темою. Маргарита підкреслює, в її книзі зібрані тільки справжні історії, що відбувалися в реальному житті. Основне місце в «Гептамероні» займають любовні історії. Вступ, покликаний показати персонажів і пояснити, як і чому вони стали розповідати новели. Психологія оповідачів розкрита докладніше, ніж у Боккаччо. В діалогах є вплив «Книги про Придворного» Кастільйоне. Це «обрамлення» використовується автором для моральних настанов та своїх етичних поглядів. «Гептамерон» – трансформує середньовічну традицію циклу анекдотів і сатир. Книга є перехідною формою до любовно-психологічної повісті.

При її дворі у Наваррі групувалися вчені-гуманісти, художники, письменники, тут вони знаходили моральну та матеріальну підтримку. Одним з таких поетів став **Клеман Маро** (1496 – 1544), письменник, який зробив великий прорив у розвитку французької поезії, син Жана Маро – придворного поета Анни Бретонської. Творчість Маро зросла на ґрунті національної й античної поетичних традицій, також письменник вважав себе послідовником Війона. У своїх віршах висловлював почуття і погляди дворян, майстер малих форм, найвідоміші його поеми – «Пекло», «Храм Купідона», а також епіграми, рондо та елегії. В ліриці звертався до жанрів французької народної поезії, ліричних форм Катулла та Овідія.

Він перший у Франції наслідував петрарківський сонет, темами його поезій бути пригодницькі сюжети, урочисті події при королівському дворі, про кохання й розчарування, міркування про смерть, сатира на ченців, суддів, критикував схоластів із Сорбони. За його позицію неодноразово переслідувався, як католицькою, так і кальвіністською церквою.

В період Ренесансу розвиток французької поезії сягнув найвищого піка, однією з таких впливових шкіл, була **«Ліонська поетична школа»** (1540–1550-ті рр.) – об'єднання французьких поетів Ренесансу в місті Ліон, Школа мала тісний зв'язок з італійською літературою, дотримувалася принципів петраркізму та ідей гуманізму, захоплювалася еротичною тематикою. Творчість Ліонської школи вплинула і на творчість на Клемана Маро та на формування ще одного видатного угруповання **«Поети Плеяди»**, яка дала поштовх до розвитку гуманістичної поезії, її досягненням стала творчість поетів паризької літгрупи «Плеяда», один з відомих представників П'єра де Ронсар. Група утворилася у 1547 р. під назвою «Бригада», складалася з чотирьох членів: Ронсара, де Баїфа, дю Белле та Дора. На початку 50-х років, група розширилася до семи учасників – і змінилась назва – «Плеяда». У 1549 р. Жоашеном дю Белле та однодумцями була здійснена монументальна робота, був опублікований трактат **«Захист і звеличення французької мови»** («Defense et illustration de la langue franchise»). В маніфесті було визначено основні завдання поетичного мистецтва:

- створення нової національної гуманістичної поезії, яка базується на традиціях античності;
- дю Белле відстоює права французької мови і наголошує – мова є витвором народу і може змінюватися лише з його волі;
- поет закликає збагачувати і розвивати мову за прикладом греків, введенням нових слів, радить спілкуватися з

людьми різних професій і видів ремесла: корабельниками, ливарниками, художниками;

- засвоєння змісту, жанрів і стилю античності, переважно еллінської поезії;
- багатство чи бідність мови, на його думку, залежить від того, як її розвивають;
- його міркування про рідну мову пройняті вірою в її величезні можливості, упевненістю в тому, що вона «зрівняється з мовою самих греків і римлян»

Маніфест поділено на 2 частини: 1 частина: Дю Белле пояснює, чому французька мова не настільки багата, як грецька чи латинська, стверджуючи, що вона має необмежені можливості; у 2-й частині: йдеться про те, що природний талант поета може бути посилений наполегливим вивченням класичних авторів.

Жоашен дю Белле (1522 – 1560) – французький поет доби Відродження, один із лідерів «Плеяди», її теоретик. Отримав гуманістичну освіту в паризькому коледжі Кокере. У 1550 р. видав збірку «Олива» («Olive» – анаграма жіночого імені *Viola*, якій адресувалися любовні вірші Дю Белле). До збірки увійшло кілька од і 50 сонетів, написаних під впливом Ф. Петрарки, Л. Аріосто та інших. У поемі «Скарга зневіреного» (1551) йдеться про безрадісну юність поета, його хвороби та поневіряння. Після поїздки до Риму (квітень 1553 – квітень 1557) розчаровується в італійській ідеології, наслідком цих розчарувань стали дві збірки сонетів – «Співчуття» і «Римські старожитності». У «Співчуттях» відобразилися римські враження Дю Белле від папського двору і ностальгія за Францією, у «Римських старожитностях» поет сумує на руїнах «вічного міста». Обидві книги, створені за зразком Овідієвих «Скорботних елегій», пронизані скорботою за великою античною культурою, від якої у Римі залишилися лише руїни. У 1558 виходять латинські «Поеми», а також

збірка невеликих ліричних віршів, об'єднаних тематикою «сільського життя» – «Сільські розваги», сюди входить найвідоміший вірш поета – «Звернення віяльника до вітрів»

П'єр де Ронсар (1524 – 1585) Поет належав до вельможної дворянської родини, навчався у Наваррському колегі в Парижі, був пажем при дворі сина Франціска I. Ронсар був дипломатом, відвідав Фландрію, Шотландію, Італію та Німеччину, у 18 років раптово оглух, залишив дипломатію і упродовж кількох років вивчав стародавні мови, поезію та філософію в коледжі Кокре. Приєднується до «Плеяди», разом з дю Белле пише відомий маніфест. Ронсар прагнув творити «високу поезію». Пише твори різної тематики та спрямованості: оспівує радість життя та кохання (збірки «Любовні вірші», «Продовження любовних віршів», 1555; «Сонети до Єлени», 1578), вірші на громадянські, патріотичні, філософські теми (збірки «Оди», 1550–32; «Гімни», 1555–56), засуджує релігійні війни («Роздуми про бідування цього часу» (1560–62), «Застереження французькому народу» (1563))

В поетичній збірці «Оди» («Odes», 1550), провідна тема збірки – перемога людського духу над часом. У піндаричних одах постає як урочисте звеличення подвигів і безсмертя, а в горацівських одах тема набуває інтимнішого, особистісного характеру. У центрі уваги людина, яка відкриває для себе красу навколишнього світу і усамітнюється на лоні природи. Трактат Ронсара «Короткий виклад поетичного мистецтва» (1565) відіграв значну роль у формуванні французького класицизму (відрив олександрійський вірш). Завдяки Ронсару французька поезія набула музичності, гармонії, різноманітності, глибини та масштабу. Він повністю оновив її зміст, форму, пафос і словниковий запас, тому його з повним правом вважають засновником ліричної поетичної мови.

Найбільшим прозаїком та представником Гуманізму у Франції є **Франсуа Рабле** (1494–1553). Навчався в монастирі, але замість богословських книг, вивчає стародавніх

письменників і юридичні праці. Вивчає також медицину, стає лікарем госпіталю. Здобуває ступінь доктора медицини. Головний твір письменника *«Гаргантюа та Пантагрюель»*. Поштовхом для створення книги стала анонімна книга *«Великі і неоціненні хроніки про величного та Величезного велетня Гаргантюа»*. Ця книга стала пародією на лицарський роман, а книга Рабле стала її продовження. У 1532 р. видав першу книгу – «Страшні й жахливі діяння і подвиги славного Пантагрюеля – короля деспотів, сина великого велетня Гаргантюа». У 1534 р. письменник видав другу книгу – «Повість про жахливе життя великого Гаргантюа, батька Пантагрюеля». У пізніших виданнях ця книга стала першою Книги виходили під псевдонімом Алькофрібас Назьє – анаграма імені автора. Третя книга роману – «Героїчні діяння і промови благородного Пантагрюеля» – з'явилася тільки через 12 років після другої, у 1546 р. Четверта частина роману надрукована в 1548 р., над п'ятою письменник продовжував працювати всі останні роки життя. Вона була надрукована вже після смерті Рабле, у 1564р.

Основою книги стали різноманітні джерела: народні книги про велетня Гаргантюа, грецькі сатеричні поеми, народна творчість, фольклорна традиція взята з фаблію, народні анекдоти, прислів'я та античність. Композиція близька до композиції роману «тваринного епосу» «Романа про Лиса», алегоричній поемі «Роман про Розу» і «Великого заповіту» Франсуа Війона, де теж є чергування епізодів і образів. Мова роману – повний поворотів, ідіом, народних прислів'їв і промов, але в цьому потоці проглядається мовна культура Рабле, використання граматичних засобів, наукових і технічних термінів, латинських і грецьких слів.

Спільними для усіх частин стали три головних образи: 1-й – образ доброго короля в його трьох варіантах, які дуже близькі: Грангузи, Гаргантюа, Пантагрюеля. В цьому образі Рабле хотів втілити ідеал доброго і розумного правителя. Цей образ взятий з Франциска I та коли довіра народу до нього

знижується, то і в останніх частинах книги Рабле він представлений тільки мандрівником і мислителем. 2-й образ – Панурга. Веселий авантюрист, дотепний, фантазер, хвалько. В його образі Рабле поєднує гострий розум і моральну безпринципність. 3-й образ – брата Жана, безрелігійного ченця, який скинувши рясу бореться з солдатами. Він добродушний силач – втілення народної правди. Творчість Рабле вплинуло на таких французьких письменників як Мольєр, Вольтєр, О. де Бальзак і А. Франс.

2.3. Відродження в Іспанії

В кінці XV століття утворилася єдина Іспанська держава, в 1492 р. впавав остання оборона маврів на півострові – Гранада, відбулося відкриття і почалася колонізація Нового Світу. Фердинанд та Ізабелла, спираючись на військову силу міст, вгамували знать; короні виявилася, фактично, підлегла і церква, яка завдяки заснованій в 1478 р. інквізиції «перетворилася в саме незламне знаряддя абсолютизму». Але, вже до середини XVI ст. обсяг виробництва в Іспанії різко зменшився, цілі галузі і зовсім зникли; становище погіршував занепад сільського господарства. Остаточно підірвала іспанську економіку «революція цін». В результаті країна переживає з другої половини XVI ст. економічну кризу, що призвів до господарського краху і зубожіння мас. Цей період в історії країни став епохою найвищого розквіту культури і мистецтва Іспанії. Підйом економіки країни і що піти за ним бурхливі і драматичні події сприяли швидкому розвитку ренесансної культури та освіти. В Іспанії виникають навчальні заклади, університети, багато хто з них, особливо старовинний *Саламанкський і Алькала де Енарес*, стають найбільшими центрами гуманістичної вченості, відомими за межами країни.

Література Відродження в Іспанії відрізняється великою своєрідністю, що обумовлена її історичним розвитком, насамперед вона:

- *пов'язана з історичною подією Реконкісти*, кожна відвойована територія мала свої звичаї, традиції закони, це породжувало конфлікти між ними;
- *пов'язана з припливом золота з Америки і скорочення іспанської промисловості*;
- *пов'язана з іспанським абсолютизмом*, опорою якого стало дворянство, ситуація з монархією, Карл V хотів ствердити монархію і затвердити католицизм, але це привело країну до кризи і втрати іміджу в світі в 17 в.

Всі вище вказані особливості визначили і загальний характер іспанської літератури означеного періоду. Література іспанського Відродження ділиться на 2 періоди:

- *Раннє Відродження*
- *Зріле Відродження.*

Центром гуманістичного руху став в 1508 р. університет Алькала де Енарес. У літературі іспанського гуманізму проглядаються такі особливості:

- *менш відчутні буржуазні тенденції;*
- *література Іспанії мала народний характер;*
- *гостра релігійна тематика;*
- *іспанська література проявляє національний характер (дидактика, пристрасність, багата уява).*

Іспанську літературу епохи Відродження називали літературою *«золотого століття»*.

Вельми своєрідно протікало становлення літератури Іспанії в перехідний від Середньовіччя до Відродження час. Закінчення Реконкісти і падіння Гранади сприяло об'єднанню Кастилії і Арагону – Іспанія перетворилася в єдину національну державу, а на початку XVI ст. Іспанія стала однією з наймогутніших держав Європи. Під її владою були Німеччина, Нідерланди, частина Італії, іспанські конкістадори захопили в Америці ряд багатих володінь. Іспанія стає величезною колоніальною державою. Похмуру роль в житті Іспанії грала католицька церква. У 1477 р. Іспанії з'явилася *інквізиція*, яка прагнула викоринити будь-яке вільнодумство. Але, не дивлячись на це, перші паростки іспанського Відродження виникли ще в XV ст. (Сонети поета-петраркісти маркіза де Сантільяна) В іспанській поезії і драматургії XVI в. широко розроблялися релігійні теми. Релігійним поривом охоплені творіння найбільших іспанських живописців XVI ст. – Луїса Моралеса і Ель Греко.

Не дивлячись на церковні догми, іспанська література досягла в епоху Відродження воістину чудового розквіту, але бачимо і інші сторони іспанської життя: трагічні соціальні суперечності, що роздирали Іспанію, масова бідність і обумовлений нею зростання злочинності та бродяжництва. Першим видатним літературним пам'ятником перехідного часу від Середньовіччя до Відродження вважається *«Комедія або Трагікомедія про Калісто та Мелібею»* (XV – XVI ст.), відома під назвою *«Селестина»*. У виданні 1499 року вона містила 16 актів, в виданнях 1502 р. було додано ще 5, а також пролог. Драма не розрахована на театральну виставу – це скоріше драма для читання, або драматична повість. Передбачувано, що автором цієї анонімної книги є Фернандо де Рохас.

В *«Селестина»* дуже ясно відчувуються гуманістичні тенденції. Вона перегукується з комедіями Плавта і Теренція. Мова персонажів, навіть простих слуг, наповнена античними іменами, посиланнями на древніх філософів і поетів, цитатами з творів. Вчений автор *«Селестини»* охоче звертається також до трактатів Петрарки. При цьому *«Селестина»* найтіснішим чином пов'язана з іспанською життям раннього Відродження. Це книга про земні радощі і прикрощі любові, яка кидає виклик середньовічним звичаям і уявленням. Герої повісті – молодий небагатий *дворянин Калісто і прекрасна Мелібея*, дівчина з багатой і знатної родини. Досить було Калісто зустріти Мелібею і почути її голос, як він втратив душевний спокій. Мелібея стала для нього втіленням земної досконалості, перетворилася в божество, гідне захоплення.

Завдяки втручанням звідниці Селестини Калісто вдалося узяти гору над цнотливістю Мелібеї. Незабаром радість перетворилася на горе. Трагічні події почалися з загибелі Селестини і двох слуг Калісто. Їх погубила жадоба до грошей. На знак подяки за послуги Калісто дарує Селестині золотий ланцюг. Слуги Калісто, які допомагали Селестині, зажадали від неї свою частку, вона не побажала задовольнити вимог, тому

вони її вбили. Незабаром події набули ще більш трагічного відтінку. Зірвавшись з високого муру, що оточував сад Мелібеї, загинув Калісто. Дізнавшись про смерть коханого, Мелібея кидається з високої вежі. Батьки гірко оплакують загибель дочки.

Зауважимо, що «Трагікомедія про Калісто і Мелібею» містить певну дидактичну тенденцію: *автор закликає не наслідувати молодих, які піддаються пристрастям*. Він натякає на те, що в з'єднанні Калісто і Мелібеї велику роль зіграла нечиста сила. Але, предсмертний монолог Мелібеї говорить про велике людське почуття. Трагічні події, обумовлені цілком реальними причинами, *феодална мораль розбила щастя молодих людей, тому любов Калісто і Мелібеї привела до катастрофи*. Нічого надприродного немає також в загибелі Селестини та її спільників, автор не заперечує їх недоліків.

Найколеритнішою фігурою, безперечно, є Селестина. Автор наділяє її розумом, пронизливістю, лукавством, проникливістю. Але головна риса її характеру – це хижий егоїзм. Селестина допомагала заради грошей. У неї дуже тверезий погляд на речі, обумовлений життєвим досвідом. Добре знаючи гірку ціну бідності, прагнучи роздобути все, що можливо, Селестина не ідеалізує багатство. Недарма «Трагікомедію про Калісто і Мелібею» називають зазвичай її ім'ям, яке стало в Іспанії загальною назвою. У повісті в досить відвертій формі зображено також розпуста, що панує в церковних колах. У драмі відбилися риси перехідної епохи. У той час як звичайні низів зображені без жодних прикрас, любов Калісто і Мелібеї має більш літературну форму. «Селестина» мала помітний вплив на подальший розвиток іспанської літератури. Цей вплив відчувається в драматургії і формує найвидатніший жанр іспанської літератури 16–17 століть – *шахрайський роман*, де широко змальовано життя міських низів.

У 1554 р побачив світ перший іспанський шахрайський роман *«Життя Ласарильйо з Тормесу, його удачі і нещастя»*, написаний, мабуть, в 30-х роках XVI ст. невідомим автором. У шахрайському романі була своя передісторія. Ще в середньовічних міських побрехеньках жваво зображувалися спритні пройдисвіти, шахраї і ошуканці. Шахрайство, що зображувалися в творах міської середньовічної літератури. *Герою роману весь час доводиться вести запеклу сутичку з життям*. Це бідняк, який змушений красти, через убогість, він зловмисник, тісно пов'язаний зі злочинним світом, і шахрайство для нього – професія. В обох випадках *шахрайський роман став дзеркалом іспанських звичаїв*. У XVI ст. Іспанію наповнювали юрби бродяг, селян, що розорилися, ремісників, дрібних дворян. У країні було безліч авантюристів, які мріяли про легку наживу. Герой роману – пікаро (від іспанської рісаго – шахрай, шахрай, лукавець, хитрун) – соціальний і літературний типаж. За деякими даними, слово походить від назви французької провінції Пікардія, звідки в Іспанію проникали бродяги. За іншими, воно пов'язане з іспанським словом рісаг – «щипати, відщипувати». Першим пікаро, в Історії всесвітньої літератури, слід вважати Панурга з роману Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель».

Пікаро зображується людиною досить енергійною і тямуючою. Нерідко ця енергія породжена відчаєм. Зазвичай «шахрай» сам розповідає читачам про свою долю. Тим самим шахрайський роман є романом-автобіографією. Водночас він містить сатиричні замальовки багатьох сторін тодішнього іспанського життя. У першому іспанському шахрайському романі «Життя Ласарильйо з Тормесу» вже ясно вирізняються всі ознаки, характерні для цього жанру. Ласарильйо (зменшувальне від Ласаро) – шахрай «не за власною волею». Це по суті добрий юнак, котрому тільки з великими труднощами вдалося врешті-решт досягти тихої пристані. Відверто признався в тому, що він «не більше святий, ніж

інші», Ласарильйо хоче, щоб читачі дізналися «про життя людини, що зазнала так багато лиха, небезпеки і нещастя».

Доля рано почала випробовувати Ласарильйо. Йому було 8 років, коли він втратив батька. Незабаром мати вирішила, що хлопчикові пора звикати до самостійності, і Ласарильйо став поводитися жebraка сліпця. Не раз доводилося йому вдаватися до хитрощів і спритності. Перші його господарі – згаданий жебрак сліпий і священник – були людьми надзвичайно скупими та жадібними, і тільки спритність і винахідливість рятували Ласарильйо від голодної смерті. Не поліпшилося його положення і тоді, коли він потрапив на службу до бідного ідальго. Слідом за цим він був поперемінно слугою у ченця, продавця папських грамот, капелана і альгвасила, поки, нарешті не «вийшов в люди», коли стає міським глашатаєм і одружується зі служницею капелана. І хоча всі знали, що дружина його була і залишилася коханкою капелана. Він цілком задоволений своєю долею, цілком задоволений своєю дружиною. Само собою зрозуміло, що цей ідилічний фінал не можна приймати за чисту монету, адже ясно, що щастя він досяг ціною втрати своєї людської гідності.

В романі чимало гострих побутових замальовок, критики католицької релігії. Церква, зрозуміло не могла пройти повз твору, в якому настільки нешанобливо говорилося про дворянство і тим більше про духовенство. У 1559 р. севільський архієпископ вніс «Ласарильйо» в список заборонених книг. Однак популярність роману була настільки велика, що вилучити його з ужитку не могли, і тоді церковна влада вирішила викинути з роману найкритичніші розділи.

Іспанія того часу була країною контрастів. З одного боку виник шахрайський роман, який прагнув зображувати життя без будь-якої ідеалізації. Водночас в XVI в. в Іспанії була розвинена література «ідеального напрямку» де особливе місце займає лицарський роман. Первістком цього жанру у Франції був роман *«Амадіс Гальський»* (не пізніше 1510 р.) (або

Вельський), можливо, переведений португальською Гарсією Родрігесом Монтальво і виданий на початку XVI ст.. Португальський оригінал, написаний в XVI ст. за мотивами бретонських сказань, до нас не дійшов. У романі розповідається про життя і славні діяння лицаря Амадіса, позашлюбного сина Періона, короля Гальського (Вельського). Його мати, бретонська принцеса Еліза, залишила його, немовлям, на березі моря, поклавши біля нього меч кільце і печатку, які засвідчували високе походження хлопчика. Але Фортуна не допустила загибелі майбутнього героя, лицар знайшов його і відвіз до двору шотландського короля Лісуарта. Тут Амадіс виростає під ім'ям «Юнака з Моря». Король Періон, який перебував у той час в Шотландії, посвятив Амадіса в лицарі, не знаючи того, що він його син. Амадіс, присягає на вірність своїй обраниці, відправляється на подвиги і після безлічі пригод руйнує чари, які протидіють його з'єднанню з Оріаною і одружується на прекрасній шотландській принцесі.

У автора є певна мета: намалювати ідеальний образ лицаря головноючеснотою якого є бездоганна доблесть і моральна чистота. «Амадіс Гальський» є кращим іспанським лицарським романом, гучний успіх якого викликав безліч продовжень і наслідувань в інших європейських літературах.

Пора найвидатніших іспанських гуманістів, драматургів та романістів припадає саме на епоху «золотого віку». Усі вони інтерпретували літературу суголосно часу, поглибити її соціально-критичну, філософську та етичну спрямованість, надали їй риси демократичні і реалістичні. Про це свідчать досліді в цій галузі геніїв слова М. де Сервантеса і Лопе де Веги.

Весь розвиток іспанської літератури Відродження, особливо розвиток роману, підготував появу генія іспанської прози *Мігеля де Сервантеса* (1547 – 1616). З одного боку, в його творчості проявилися гуманістичні ідеї епохи, а з іншого боку вона відобразила кризу, яку переживала Іспанія в кінці 16

ст., що свідчить про реалістичні тенденції його прози. Сім'я майбутнього письменника була бідною, тому освіти не отримав. Перебував на службі у кардинала, служив в армії, був зарахований у флот. 1575 р. під час морської подорожі додому потрапляє в полон до алжирських піратів, де пробув аж 5 років. Повертається додому, застає сім'ю розореною, щоб якось заробити починає писати п'єси для театру, вірші, працює над твором *«Галатея»*, який видає в 1585 р.. Саме на цьому етапі свого життя Сервантес відчуває велику потребу у грошах, але саме цей період стає найуспішнішим в його творчості. У 1605 р. виходить 1-ша частина роману *«Хитромудрий ідальго Дон Кіхот з Ламанчі»*, а в 1615 світ побачила 2-га частина твору. Надалі видає збірку віршів, книгу *«Повчальні новели»*, *«Подорож на Парнас»* і роман, який вийде вже після смерті автора *«Персемес і Сіхізмунда»*.

Але, найвидатнішим для творчості письменника стає його роман *«Дон Кіхот»*. Вже в пролозі до роману Сервантес пише, що роман був створений, як пародія на лицарський роман. Дон Кіхот – бідний провінційний ідальго, любитель лицарських романів, подібно їх героям виїжджає на подвиги заради своєї коханої і для захисту скривджених. Але, всі його обладунки – іржаві, кінь – шкапа, зброєносець – хитрий селянин. В романі дуже точно пародіюються лицарські звичаї та традиції : вітряки – велетні, заїжджий двір – розкішний замок, таз – шолом, каторжники – лицарі, дама в кареті – викрадена принцеса. Всі його подвиги спрямовані на відновлення справедливості, але натомість його ображають, б'ють і проклинають. Змучений морально і фізично *«Лицар сумного образу»*, як іменує його сам автор, повертається додому і відмовляється від своїх лицарських мрій. Пародія на лицарський роман, стала досить популярним жанром епохи Відродження.

Сервантес ускладнює образ головного героя, наділяє його позитивними і негативними рисами, дає йому подвійне

життя – в здоровому стані та в стані, так би мовити, марева. Він дає Дон Кіхоту супутника-реаліста, Санчо Пансу, який контрастний його образу і доповнює його. Є кілька версій, які пояснюють цей тандем:

- протиставлення образів Дон Кіхота і Санчо Панси уособлює вічний *контраст* – між *ідеалізмом і матеріалізмом*, мрією і здоровим глуздом;
- *психологічна*, це два різновиди людської натури: один мрійник, інший тверезий практик;
- *культурно-історична* – автор висміює саму ідею лицарства, таким чином бореться зі старою феодальною свідомістю, він не засуджує героя, а лише ті ідеї, які його руйнують, він йому співчуває, Санчо ж – глибоко реалістичний образ, в якому відбилосся життя народу.

Долі героїв схожі, обидва захоплені своїми фантазіями і обидва від них зцілюються. Панса мріє збагатити себе і свою сім'ю, але його мрії про багатство лише зовнішня оболонка, вони не мають зв'язку з реальністю, як і мрії Дон Кіхота. Обидва вони представники іспанського народу: Дон Кіхот – носій гуманістичних ідей, а Панса – втілення народної мудрості. Вони стають дуже близькими, це видно в кінці їх спільного шляху. Сервантес не показав у своєму романі верхівки суспільства і духовенства, але показав широку картину народного життя, відчув основні тенденції та проблеми епохи. Руйнуючи старі ідеї Середньовіччя, а разом з тим і жанр лицарського роману, *Сервантес закладає новий тип роману, в основі якого долі двох персонажів показані на тлі народного життя, внутрішньо об'єднуються, врівноважують один одного, а в підсумку розширюють філософську концепцію життя.*

Фелікс-Лоне де Вєга-і-Кáрніо (1562 – 1635) народився в Мадриді та здобув початкову освіту в єзуїтській колегії, пізніше здобув університетську освіту. Перебував на службі у

різних знатних осіб. Рано вступив в тісні стосунки з акторськими трупами. Був солдатом, брав участь в поході «Непереможної Армади», був кілька разів одружений, мав нескінченну кількість любовних пригод, в 50 років став представником інквізиції, потім ченцем і священником. Драматург помер, оточений загальною пошаною, став класиком свого часу, понад сто поетів склали на його смерть вірші та епітафії.

У п'ять років Лопе де Вега вже писав вірші, а у дванадцять склав комедію. Він випробував всі віршовані та прозові жанри. За свідченням самого Лопе де Веги, ним було написано 1800 комедій, 400 релігійних п'єс і вельми велика кількість інтермедій. До нас дійшли тексти лише 400 п'єс, але 250 відомі лише за назвами. Розмах драматургії Лопе де Веги надзвичайно широкий. Він пише п'єси побутового, історичного, міфологічного, пасторального змісту, беручи сюжети з іспанських хронік і романсів, у італійських новелістів, з біблії, історичних творів, оповідань мандрівників.

Свої теоретичні погляди на драматургію Лопе де Вега виклав у віршованому трактаті «Нове мистецтво складати комедії в наші дні» (1609), що робить підсумки того, що поет давно здійснював на практиці. Основні погляди автора вкладаються в наступні пункти:

- мета – догоджати глядачеві;
- не дотримується античних норм, хоча визнає перевагу античних авторів, зокрема Арістотеля;
- в сюжетах має бути змішано комічне і трагічне, як у житті;
- ділить п'єси на акти – від 5 до 3, надає великого значення ефектному закінченню сцен;
- називає театр «дзеркалом життя»;
- орієнтується на народні смаки.

Зокрема критики та історики літератури ділять п'єси Лопе де Вега на три групи:

- *героїчні* – на сюжети з національної історії (боротьба з маврами, боротьба королів з непокірними феодалами, об'єднання іспанської монархії, прикладом є «Фуенте Овехуна»;
- *«плаща і шпаги»* – по дворянському костюму: це побутові комедії, «комедії моралі», як от «Собака на сіні», показані особисті та сімейні конфлікти, породжувані любов'ю, демонструє паралельну інтригу панів і слуг;
- *про народ* – виражають суспільно-політичні погляди Лопе, я от п'єса «Розумний в своєму домі».

Найвідомішою з п'єс і вершиною творчості Лопе де Веги є драма «*Фуенте Овехуна*», або «*Овечий ключ*» (1619). Її можна віднести до числа історичних п'єс, тому що дія відбувається в кінці 15 ст., за царювання Фердинанда й Ізабелли. Головна тема п'єси – повстання селян. Центральний герой – народ. В основі твору лежить реальне повстання іспанських селян 1475 – 1476 рр. Командор лицарського ордена Фернан Гомес розташовується зі своїми солдатами в селищі Овече джерело і гнобить селян, намагається збезчестити дочку старости села Лауренсію, але Фрондосо, наречений дівчини, її захищає. Обурені селяни озброюються і вбивають командора. Слідство веде сам король, який прощає селян і бере їх під своє заступництво. На початку п'єси селяни пасивні, поступово їх самосвідомість змінюється і вони гуртуються. І Фрондосо, і батько Лауренсії, і бідняк селянин Менго, характерні і по-своєму важливі. Але над усіма височить образ Лауренсії, яка зі звичайної сільської дівчини виростає в народну героїню. Її особиста доля нерозривно пов'язана зі спільною справою. У п'єсі Лопе де Веги національну єдність, народність і справжнє благородство внутрішньо нерозривно пов'язані між собою. Основні ідеї та проблеми висвітлені у п'єсі:

- революційний пафос;

- герой не один персонаж, а народна маса;
- під впливом насильства в селянській масі пробуджується суспільна самосвідомість;
- поняття честі – синонім гідності людської особистості, не залежить від стану;
- політична проблематика трактується в історичній перспективі : шлюб Фердинанда з Ізабеллою, приєднання королівства Арагону до Кастилії, об'єднання Іспанії.

«Собака на сіні» (1604) належить до комедій «плаща і шпаги» і є блискучим зразком мистецтва іспанського Відродження. Графиня Діана, зневажає знатних шанувальників і закохується у свого секретаря Теодоро, розумного і талановитого плебея. Перешкодою до шлюбу між ними є різниця в соціальному становищі. Сама Діана не надала б цьому значення, але вона не хоче, щоб її «засудив вищий світ». Теодоро також відчуває, що закохується у свою пані, але водночас не полишає надії, у разі поразки з Діаною, залишитися з дівчиною свого кола, Марчелою. По суті, вони обоє є заручниками цієї ситуації, але водночас обоє є «собаками на сіні». Адже, сюжет прислів'я пов'язують з байкою Езопа «дослівно: собака в яслах», в якій собака гарчить на того, хто наближається до сіна, хоча сама його не їсть. Так говорять про того, хто сам не користується чим-небудь і іншим не дає

Вихід зі становища знаходить слуга Теодоро, влаштовує так, що його пана приймають за сина одного знатного і багатого чоловіка. Діана, яка знає, що це обман, охоче мириться з ним і виходить заміж за Теодоро. Закони дворянської «честі» згубні для живого людського почуття, проте з ними треба рахуватися. *Ні Діана, ні Теодоро не знаходять в собі сміливості відкрито повстати проти них і миряться з розбіжностями між внутрішньою правдою і видимістю.* У п'єсі з великою силою викриваються дворянські

забобони. Центральна тема цих п'єс – любов як глибоке, всепоглинуще почуття, яке стверджує ідею повноцінної людської особистості. Герої Лопе де Вега відважні, рішучі, сповнені енергії. Носіями комічного початку є слуги. Слуга-забавник («gracioso»з ісп. смішний) часто-густо виявляється розумнішим, кмітливішим від свого пана, якого він виручає з біди.

2.4. Відродження в Німеччині

Впродовж останнього десятиріччя 15 ст. в Німеччині ознаменувалося значним підйомом у розвитку країни, складалася нова культура – німецького Ренесансу. Широко розвивалися торгівля і промисловість. Але, за своїм економічним розвитком Німеччина, в порівнянні з іншими європейськими країнами, все ще відставала. Подібно Італії Німеччина була політично роздробленою, влада імператора була номінальною і панувала анархія. Селянство стає головною рушійною силою революційного руху Відродження – Реформації. Отже, *Реформація*, від латини означає. *reformatio* – перетворення – це церковно-релігійний і суспільно-політичний рух, що спрямований проти Католицької церкви та повернення до біблійних джерел християнства. Ці рухи набували форми релігійної боротьби проти Католицької церкви і папської влади. Реформацію пов'язують з іменами Мартіна Лютера, Жана Кальвіна та Ульріха Цвінглі і відповідно називають лютеранською, протестантською та євангелічною. Церковно-релігійний рух, ініційований Мартіном Лютером, спричинив розрив єдності західноєвропейської церкви – появу національних церковних спільнот і виникнення нової теології протестантизму.

Підйом міст і розвиток міської культури в другій половині 15 ст. є основною передумовою виникнення гуманізму в Німеччині. Саме в цей період починає підійматися німецьке бюргерство. Цей період також відзначений винаходом книгодрукування, виникають перші університети та коледжі. Засновники нової німецької культури багато взяли від своїх італійських наставників, але німецький гуманізм мав і ряд своїх специфічних рис:

- він був далекий від ідей «всебічно розвиненої людини»;
- мав вчений характер, обслуговував переважно інтелігенцію та духовенство;

- німецькі гуманісти займалися філологією, вивчали латину та античність;
- німецький гуманізм займається питаннями богослов'я, по-новому інтерпретуючи «священні книги»;
- література німецького гуманізму написана в основному латиною.

Центрами гуманізму в Німеччині стали Страсбург і Нюрнберг, міста які були торговими і культурними шляхами пов'язані з Італією. Саме в цих центрах виникають перші гуманістичні гуртки і осередки. Серед них виділяється гурток гуманістів Ерфуртського університету.

Розвиток книгодрукування в епоху Реформації сприяє розвитку – демократичної літератури, такі називали «народними книгами». Джерела їх різні: епічні поеми, лицарські романи, християнські легенди. Особливо відомі були такі народні книги як «Тіль Уленшпігель», «Доктор Фаустус», «Шільдбюргери». На рубежі 15 –16 століть Німеччина являла собою сувору країну з пуританською вдачею і не допустила б другого Ф. Рабле навіть попри тенденції Відродження. Німецький ренесанс віддавав консерватизмом і ортодоксальністю – особливостями розвитку культури в умовах авторитарної влади. Чимало митців через це покинули країну, але були і ті, хто відчували себе важливими і залишитися по цей бік барикад. Таким був **Себастьян Брант** (1457 – 1521) – юрист, мистецтвознавець за освітою, попри докторські звання, мав талант до народної творчості, писав легко і навіть весело. Вивчав юриспруденцію і класичну літературу в Базелі, у 1484 році отримав право викладання, а в 1489 році – звання доктора обох прав (світського і церковного). Імператор Максиміліан дарував йому титул пфальцграфа і звання радника.

Своєю популярністю Брант зобов'язаний не численним латинським віршам, а великій сатиричній poemі **«Корабель**

дурнів», в якій дуже зло і влучно висміює пороки і дурість своїх сучасників. В ній автор виступає на захист народу, викриває зрадництво й самоуправство князів, лицарський розбій, розпусту духівництва, владу «пана Пфеніга». У передмові до книги автор визначив своє завдання – підтримувати мудрість і доброчесність, викорінювати глупоту й забобони в ім'я виправлення людського роду. Тут же він з'ясовує і свій творчий задум. Стривожений тим, що світ занурений в темряву і заповнений дурнями, автор вирішив усіх їх посадити на кораблі й відправити в країну глупоти – Наррагонію. Книга Бранта пройнята бажанням змінити життя німецького суспільства, зробити його гідним людини, сповнена передчуття грізних подій. «ураган жене у море горе-флот», бурхливі хвилі то підіймають кораблі до високих хмар, то кидають їх у морські глибини. Ця книга довгий час була надзвичайно популярною серед народу завдяки здоровому глузду, прямоті та дотепності, а також знанню Біблії (в тому числі Притч), життя і людей, якими вона пройнята. У Європі напередодні Великого посту проходили блазенські процесії, які присвячувалися глупоті, або ж пародіювали церковні свята. Звідси й вислів: «Корабель дурнів», як символ божевілля людства, що пливе без керма і вітрил, не відаючи мети своїх мандрів.

Поема багато разів видавалася і перероблялася і була переведена не тільки на латинську, але і на більшість європейських мов. Карикатурно-шаржовані образи добре запам'ятовувалися. Брант не був пророком Реформації, але він передчував, що країну очікують потрясіння, які не оминуть і католицьку церкву, що асоціювалася з кораблем, який несе душі вірян до небесної гавані, автор писав: «Кораблик св. Петра сильно хитає, боюся, аби він не пішов на дно, хвилі з силою б'ються об нього, буде велика буря і багато горя».

Одним з найбільших вчених-гуманістів 16 ст. був **Еразм Роттердамський** (1466 – 1536) голландський теолог та мислитель епохи пізнього Відродження. Еразм був найвизначнішим знавцем латини своєї епохи. Його твори – взірець чистої класичної мови. Мислитель усе життя залишався вірним католиком, хоча й критикував церкву за надмірності. Працею життя Еразма було видання класичного тексту Біблії грецькою мовою. Ріс в монастирі. Вивчав латинські та грецькі мови. Відчував ненависть до духовенства. Багато мандрував по Європі. Був другом Томаса Мора. Найзначніший твір *«Похвала глупоті»* (1590) – традиційна німецька література «про дурнів», початок якій поклав С. Брант. Як вже було сказано, гуманізм Німеччини відрізняється розвитком, як народної, так і бюргерської літератури. Родоначальником бюргерської літератури був, згаданий вище Себастьян Брант. Володіючи сатиричним даром, Еразм критикував дурість у всіх сферах життя людини. Його книга штовхає до роздумів на корінне питання в філософії: що ж являє собою істинна мудрість. Сатира Еразма Роттердамського висміює, що називається, справжнісіньку Дурість, яка вихваляє себе у всіх аспектах життєвих ситуацій. В одному випадку похвала виступає в ролі сатиричного звинувачення Дурниці, а в іншому критикує мудрість. І тоді дурість може перетворитися в мудрість, а мудрість в дурість.

У своїй сатирі він показує, як мудрець може в самих звичайних, життєвих справах виявитися далекою «тупою колодою». Такий розлад з реальним життям, дійсними вдачами призводить до народження ненависті до навколишнього світу. При цьому мудрець стає противником здорового глузду, звичайного життя і людиноненависником. У деяких ситуаціях Еразм Роттердамський у своїй сатирі під Дурістю має на увазі протилежність розуму – почуття. А, як відомо, без почуттів не може бути щастя, насолоди і самого життя. Згідно з сатирою автора найважливіший принцип філософії – це парадоксальна

загальна подвійність буття, головною етичною вимогою якого є «нічого надміру». Еразм Роттердамський, вихваляючи справжню дурість, вважав її обмеженою т односторонньою.

Друга частина «Похвали глупоті» присвячена звинуваченням дурниць в усі верств населення – від вищих знатних кіл до простого народу. Автор викриває державних діячів в порочності і розкладанні суспільства, а також виступає проти війни в будь-яких проявах. Він вважав її найганебнішим і тяжким проявом Дурниці. В даному аспекті Роттердамський побачив у війні, що деморалізує, руйнівний вплив на тодішнє суспільство. Сатиричний гумор філософа торкнувся схоластів, церковнослужителів і ченців.

2.5. Відродження в Англії.

Відродження в Англії зароджується пізніше, ніж в інших країнах Західної Європи, але цей розвиток був інтенсивним, хронологічно припадає на кінець XV – початок XVII ст.. Хоча в кінці XIV ст. Англія залишалася відсталою країною, країною пасовиськ і землеробства, яка не накопичила матеріальних благ і культурних традицій; країною без промисловості і ремесел, вплив гуманізму вже був відчутний. Сторічна війна між Червоною та Білою Трояндами об'єднала націю і загартувала її. Це був період різкого зіткнення королівської влади і національного парламенту. В Англії виникла абсолютна монархія, яку підтримували буржуа, люди без роду і племені, які нажили своє багатство завдяки торгівлі та морським пограбуванням. Разом з тим існувала солідарність усіх прошарків суспільства у відстоюванні своїх прав проти деспотизму королівської влади.

Англійські гуманісти вчилися у гуманістів європейських, зокрема знаходилися під впливом італійського гуманізму. На розвиток англійського гуманізму вплинула і творчість Еразма Роттердамського, який довго жив і працював в Англії. Пізніше в Англію став проникати французький гуманізм. Особливо велику роль відіграла творчість М. Монтеня, філософія якого знайшла відображення у творчості Шекспіра. У добу Відродження розвивається також англійська наука: Вільям Харві відкрив кровообіг людини, Френсіс Бекон став основоположником матеріалістичної філософії. Щодо мистецтва та літератури виділяють такі періоди англійського Ренесансу:

Передвідродження, або Проторенесанс (кінець 14 ст.) – пов'язана з творчістю Джефрі Чосера;

Раннє Відродження (перша полов. 16 ст.) – представлена діяльністю Томаса Мора;

Середнє Відродження (друга полов. 16 ст.) – творчість Крістофера Марло.

Пізнє Відродження (межа 16–17 століття) – представлена творчим шляхом Вільяма Шекспіра.

Друга половина XVI ст., а точніше, 1570-ті роки стали в Англії періодом швидкого розвитку театру і драматургії. Драма була представлена двома жанрами: комедією і трагедією. Англійський театр епохи Відродження сходить до мистецтва бродячих акторських труп, поряд з професійними акторами в спектаклях виступала університетська молодь. В англійських університетах розвивалися шкільні театри, аматорські студентські трупи ставили на сцені класичні твори латинської і грецької драматургії. Театр прокладав собі дорогу і в вищий світ. При англійському дворі, стали практикуватися маскаради. У 70-ті роки XVI століття англійський театр став розвиватися швидко. В 1576 році колишній тесля, актор трупи Лейстера *Джемса Бербедж* власноручно побудував публічний театр за міською стіною. Він назвав його «Глобус». У тому ж році з'явився ще один театр – приватний театр Блекфрайерс, а потім «Роза», «Лебідь», «Куртина» і «Бик». Три типи театрів існували в Лондоні починаючи з 70-х років XVI століття: *загальнодоступний, приватний і придворний*. Найпопулярнішим і найбільш відвідуваним видовищем був театр загальнодоступний. Будинки, де містився цей театр, часто були бідні та брудні. Найважливішу роль зіграли попередники Шекспіра *«університетські уми»*, група драматургів, випускників Кембриджа і Оксфорда: Лілі, Неш, Грін, Марло. Вони внесли в англійську драматичну літературу поєднання освіченості і обдарованості. Правда, вони ж несли з собою елемент богеменності.

За часів правління Єлизавети противники театрів відкрито не виступали проти них, хоча вважали, що театр відволікає від праці, підриває матеріальний добробут міщан, розбещує робочий люд, підвищує свідомість і змушує забувати про обов'язки стосовно господаря. Після смерті королеви боротьба проти театрів набула політичного спрямування. Хоча

Яков, син Єлизавети, дуже любив театр, але не зміг захистити його від пуританських нападів: всі театри в Лондоні поступово припинили своє існування.

Англійська література була представлена жанрами ліричної поезії, психологічної прози і драматургії, особливо трагедії. Їй був властивий демократизм, оптимізм, реалістичні тенденції. Період Пізнього Середньовіччя та проторенесансу в Англії передставлений творчістю *Джеффрі Чосера* (1340–1400), котрий вважається батьком англійської поезії, який першим заговорив англійською мовою аристократичних кіл. Він не лише збагатив, а й розробив багато нових поетичних форм і метрів. Першим став писати англійські вірші п'ятистопним ямбом. Виховувався на зразках французької і латинської середньовічної літератури та схоластичної філософії, отже, значною мірою належав Середньовіччю. Серед поетичних творів можна виділити поеми «Будинки слави», «Парламент птахів», «Тролі і Хрізенда», «Легенда про уславлених жінок». Написав багато балад, послань, скарг, од – «Золоте століття», «Скарга Венери», «Проти жіночої непостійності». У нього були вірші, які мали автобіографічний інтерес – «Послання до Скогану», «Послання до Бактону». Це були робочі етюди перш за все до *«Кентерберійських оповідань»*.

Книга складалася з 24 оповідання із 120 задуманих автором. Поет зобразив суспільство нової Англії. Багато сюжетів запозичено із книг: оповідання лицаря, правника, «Мелібеею», розповіді ченців, лікаря, студента, другої черниці, настоятельки, економа. Інші оповідання відомі усними мандруючими сюжетами: розповіді мірошника, управителя, корабельника, капелана, продавця індульгенцій, жінки із Бата, екзекутора, купця, зброєносця. Розповідь священника – це сповідь. Отже, Чосеру залишалося написати одну оповідку «Топаз», і то – пародію. Поет хотів зробити кожне оповідання

переконливим, тому звернувся до засобу обрамлення – стермежу між реальними й вигаданими персонажами.

Будова твору подібна до «Декамерона» Боккаччо, обрамована новелістична збірка, яка відкривається прологом, де описано оповідачів, а далі подано їхні розповіді. В пролозі розповідається про те, як на околиці Лондона в таверні «Табард» якимось під вечір зібралося 29 прочан, щоб відправитись всім разом у Кентербері поклонитися мощам святого Томаса Бекета. Під час подорожі прочани за пропозицією веселого і дотепного Бейлі розповідають різні історії. Персонажі прологу – представники майже всіх соціальних шарів англійського суспільства, їхня зовнішність та поведінка, співвідносяться з їхнім соціальним типом. Теми їх оповідей глибше розкривали внутрішній світ оповідачів, іноді були засобом боротьби чи суперечки між ними. Вони доповнювали загальну картину англійського життя. Твір наповнений комічними ситуаціями. Разом з тим гумор Чосера, м'який, незлий, рідко переходив у сарказм. У його жартах було розуміння людських слабкостей, готовність зрозуміти їх і пробачити. Чосер був популярним серед сучасників. У нього вчилися Шекспір і його ровесники, які розробляли сюжети поета. Чосера любили Байрон і Кітс, ним захоплювався Морріс.

Наступний етап у розвитку літератури епохи англійського Відродження – творчість відомого та талановитого політичного діяча та письменника **Томаса Мора** (1478 –1535). Мор вступив до Оксфордського університету, де особливо захоплювався літературою і філософією, вивчав латинську і грецьку мови, покинув заради юридичних наук, став адвокатом та викладачем у юридичних закладах. Мор був обраний в парламент, став членом палати громад. У 22 роки став членом палати громад, проте парламентська кар'єра тривала недовго, оскільки королю Генріху VII не сподобалися виступи Мора. Томас розірвав зв'язок зі світським життям і став послушником у монастирі. Однак розбещеність,

невігластво та лицемірство духовників відштовхнуло його від них. І він знову повертається до світського життя. До активного громадського життя повернувся лише після того, як на престол став Генріх VIII, який був прихильний до нього і хотів наблизити до себе.

У 1529 році став першим міністром короля (на цю посаду призначали лише представників вищих кіл або вищого духовенства). Томас Мор – перша людина із буржуазного середовища, яка одержала це високе призначення. Він став значною фігурою у політичному світі. У своїй громадській діяльності відзначався чесністю. Коли Генріх VIII готував реформацію церкви, Мор, не погодившись з ним, пішов у відставку. У 1534 році король став вимагати від нього принесення присяги, яка підтримувала б його реформаційну політику. Томас Мор відмовився підтримати короля і був ув'язнений в Тауері. Суд визнав його винним у державній зраді і виніс вирок – четвертування. Генріх VIII проявив милість і замінив цю жахливу страту тільки четвертуванням голови. Письменник був страчений 6 липня 1535 року.

Літературна спадщина Томаса Мора з'явилася у 1557 році. Вона містила латинські епіграми, різні твори, які він написав у ранньому віці, переклади з латині: «Життя Пікоделла Мірандола», «Життя Едуарда У», памфлети з питань церковної реформи. Найбільший твір – *«Золота книга», така ж корисна, як і приємна, про найкраще улаштування держави і про новий острів Утопії» (1516)*. Книга складається з двох частин, спочатку автор описував фантастичну країну Утопію, а потім приєднав до викладу опис про економічне і політичне становище сучасних європейських держав. У першій книзі йдеться про сучасний соціально-політичний лад Європи, особливо Англії. Друга книга становить розповідь Гітлодея про суспільний лад на острові Утопія, де він проживає п'ять років і хотів розказати людям про цей світ. Отже, перша книга відкривалася розповіддю про те, як автор на посаді посла

відправився у Фландрію і в Антверпен, де й зустрів надзвичайно освічену людину – моряка Рафаїла Гітлодея. Той розповів про те, як, мандруючи, потрапив до країни, що називалася Утопією. Це фантастична країна з ідеальним устроєм. До її складу входило 54 міста, утопійці в ній жили родинами. Кожна сім'я складалася не менше ніж з 40 людей. На чолі її – старший із членів, а на чолі кожних 30 родин – обраний ними правитель. Щорічно 20 представників з кожної родини переходили з міста на ферми, і така ж кількість поверталася з села у місто. Таким чином важка сільська праця розподілялася між усіма утопійцями рівномірно і справедливо. Працювали всі: не було такого, що одні купалися в розкоші, а інші важко працювали і жили бідно. Робочий день тривав 6 годин, решту часу відводили для прогулянок, розваг, музики тощо. В Утопії не було власності, торгівлі. У магазинах загального користування кожен брав стільки, скільки бажав. Ніхто окремо не готував їжу, всі ходили у загальну їдальню. Від роботи були звільнені лише правителі та люди, які присвятили себе науці. Якщо ж останні не виправдовували надій, то поверталися у ряди тих, хто працював. Усі носили однаково простий одяг.

У країні вирішувалися релігійні проблеми. Існувала державна релігія, але мала місце свобода віросповідання і релігійна терпимість. Тим самим виключалася можливість міжусобиць з релігійних проблем. Разом з тим в Утопії існували раби – ними були злочинці. З ними утопійці поводитися дуже суворо. Автор висунув ідею виправно-трудових робіт як спосіб покарання для правопорушників. У цілому, утопічне суспільство було ідеальною, глибоко продуманою організацією. Заслуга Томаса Мора полягала у тому, що поет втілював прагнення народу свого часу, правильно визначив ідеальний устрій суспільства, але не передбачив, яким чином здійснити перехід від сучасного до майбутнього. Це й обумовило *літературний жанр – утопічний роман*, або

фантастичний. Уто́пія (грец. οὐ + τόπος – «місце, якого немає») – художнє (алегоричне) зображення ідеального чи наближеного до нього суспільного устрою. Розрізняють комуністичні, ліберальні, християнські вид и утопій. Утопічні соціуми описувалися як закритими (острів, комуна) так і глобальними (країна, політичний блок).

Література зрілого Відродження в Англії представлена творчістю відомого драматурга, однолітка, попередника Шекспіра – **Крістофера Марло (1564–1593)**, який став творцем англійської трагедії епохи Ренесансу. Син бідняка, який навчався в Кембриджі. Поетичний світ Марло виявився багатий трагічними образами: «Тамерлан Великий» (1558), «Історія доктора Фауста» (1588), «Мальтійський єврей» (1589), «Король Едуард IV» (1589). Найповніше його талант виявлений в трагедії **«Доктор Фаустус»**, яка бере свій початок від німецької народної книги, перекладеної в Англії в 1550 р. Історії про доктора Фауста – це конфлікт нової людини зі старим світом, старими уявленнями. Фауст відмовляється від знань – вони застаріли, віджили своє при королівських дворах жалюгідні схоласти, до числа яких належить і Вагнер. Союз з дияволом робить Фауста, здавалося б, всесильним: отримані ним нові знання і владу він використовує на те, щоб звеличити себе. Але без справді великої мети, могутність Фауста спустошує його душу. Він потрапляє в пекло як звичайний грішник. Отже, в центрі уваги Марло – становлення характеру могутньої людини епохи Відродження.

Творчість Вільяма Шекспіра (1564–1616)

Великий англійський драматург народився 23 квітня 1564 року в провінційному містечку Стретфорд-на-Ейвоні. Шекспір – драматург Єлизаветинської епохи, актор і поет, «батько» англійського сонета, найвідоміших драматургів світу, автор принаймні 17 комедій, 10 хронік, 11 трагедій, 5 поем і циклу зі 154 сонетів. Визнаний найвидатнішим англійським драматургом всіх часів. Його вважають національним героєм та

одним з символів Англії, її національним поетом. Його твори перекладені багатьма мовами світу і з'являються на театральній сцені частіше, ніж п'єси будь-якого іншого драматурга, який коли-небудь жив і творив. У 1587 році виїхав у Лондон і став грати на сцені, хоча великого успіху як актор не мав. З 1593 року працював у театрі Бербеджа як актор, режисер і драматург. При Якові I трупя Шекспіра отримала статус королівської. У 1599 році брав участь у побудові лондонського театру «Глобус», став його пайовиком — і наступні 10 років значився у списках його трупи. Протягом багатьох років Шекспір займався лихварством, а в 1605 році став відкупником церковної десятини. Свої головні твори Шекспір написав для загальнодоступного народного театру. В ті часи театр вважався розвагою низькою та недостойною. Театри будували за межами міста. Драма аж ніяк не вважалася високим мистецтвом. Відчувався авторитет давньоримських драматургів – Сенеки, Теренція та Плавта. У пресі прізвище Шекспіра вперше з'явилася в 1593 р. Він підписався до вступної частини поеми «Венера і Адоніс» і «Збезчещена Лукреція» своєму покровителю графу Саутгемпτονу. На той час, на сцені було поставлено вже не менше шести п'єс: «Річард III», «Комедія помилок» і «Приборкання норовливої».

«Шекспірівське питання». Інтерес до Шекспіра неухильно зростає. Все більше людей долучається до його творів, і в зв'язку з цим, розширюється коло тих, хто хоче дізнатися про його життя. Починаючи з XIX століття шекспірознавство розділилося на два ворожі табори: стратфордівці – визнають автором Шекспіра з Стратфорда, а естратфордівці – намагаються знайти реального автора. Перші видання п'єс Шекспіра були анонімними. Лише в 1597 р прізвище Шекспіра вперше з'явилася на титульному аркуші комедії «Марні зусилля кохання». Лише через чверть століття після смерті Шекспіра стало зрозумілим, що треба зібрати відомості про автора. Одним з збирачів став священник Томас

Фуллер, який закінчив Кембридського університету. Зібрав різні відомості про Шекспіра і учень Оксфордського університету Джон Обрі. Отже, як при житті Шекспіра, так і після його смерті біографічні дані про нього залишалися майже невідомими, що і стало поштовхом для виникнення гіпотези – «шекспірівського питання» про те, що автор п'єс не Шекспір, а хтось інший. У 1772 р, англійський письменник Герберт Лоуренс вперше висловив сумнів в тому, що Шекспір не міг написати такі величні твори, він сказав, що таким автором міг би бути Френсіс Бекон, великий англійський філософ – сучасник Шекспіра. У 1848 р Американський журналіст Делії Бекон, стверджував, що у творів Шекспіра був колективний автор, а ще можливі імена – граф Ретленд, граф Пембрук, граф Саутгемптон, граф Дербі, граф Оксфорд, Роберт Сесіл, навіть Крістофер Марло та англійська королева Єлизавету Тюдор і король Яків I.

Твори В. Шекспіра прийнято ділити на три основних періоди:

- I період – оптимістичний (1590–1600): це сонети, історичні хроніки («Річард III», «Річард II», «Генріх IV», «Генріх V»), комедії («Сон в літню ніч», «Венеціанський купець», «Як вам це сподобається», «Дванадцята ніч») і 2 трагедії «Ромео і Джульєтта» і «Юлій Цезарь». Віра в Можливість гармонії людини і світу. Віра в можливість розвитку ренесансної особистості.
- II період (1601–1608). Трагедії. (1605–1609) «Гамлет» (1601), «Отелло» (1604), «Макбет» (1605), «Король Лір» (1605) та ін. Усвідомлення Трагічних суперечностей людського буття і їх нерозв'язність. Це результат філософських поглядів автора. Зло носить всеосяжний характер. Найрозумніші, обдаровані люди гинуть під тиском темних сил.
- III період. Романтичний (1609–1612). Трагікомедії – п'єси з драматичним змістом, але щасливим кінцем. Казкові

мотиви. Персонажі-маски. Щасливі розв'язки – результат випадку. Це «Буря» і «Зимова казка».

«Сон в літню ніч» – комедія в 5 актах. Не виключено, що Шекспір створив п'єсу спеціально до весілля якогось аристократа або до святкування королевою Єлизаветою I дня св. Іоанна Хрестителя (Іван Купала). У п'єсі три пересічні сюжетні лінії, пов'язані між собою прийдешнім весіллям герцога Афінського Тезея і цариці амазонок Іпполіти. Незначний сам по собі сюжет. Головну роль в комедії грає квітка, якою володіє Пак і який має назву «любов від неробства». Навіть ельфи сваряться, люблять і ревнують, як люди. Перед нами з'являються Оберон, Титанія, Пак. Фантастика Шекспіра реалістична. Ельфи – ті ж люди. Шекспірівські ельфи – чарівні істоти, хоча в них немає нічого «потоїбічного». Навіть у цій «аристократичній» комедії фантастика Шекспіра набула форм англійської народної казки: тому і з'являється відомий народним повір'ям веселий і лукавий Пак. Атмосфера комедії не так вже безхмарна. Любов Лізандра і Гермій не може відбутися, їй заважає жорстокий закон, влада батьків над життям і смертю своїх дітей (проблема батьків і дітей, Егей). Для молодих людей залишається один вихід: бігти на лоно природи, в лісову гущавину. Дія відбувається в день першого травня. Система персонажів різнопланова. Так, ремісники з'являються для комічного контрасту до ліричної теми. Ремісники смішні, тому, що в них багато віджилого, середньовічного, вони і є народ. Але окрім сміху звучать і гіркі мотиви. Повість про Тісба в своїй зав'язці перегукується з долею Лізандра і Гермій. «У навколишньому мене світі все далеко не завжди так добре кінчається, як в моїй комедії», – така прихована ремарка Шекспіра.

У другій період творчості в світогляді В. Шекспіра відбуваються значні зміни. Вони визначалися ставленням драматурга до нових явищ соціально-політичного життя англійського суспільства. Розбіжності між парламентом і

королівською владою погіршуються. Народні маси опиняються в тяжкому становищі. У цих умовах Шекспір відходить від віри в ідеального монарха. Посилюється критичний пафос його творчості. Шекспір виступає і проти феодальної реакції, і проти буржуазного егоїзму. Новий період творчості Шекспіра характеризується постановкою великих соціальних, політичних, філософських проблем, глибоким аналізом трагічних конфліктів епохи і трагедії особистості перехідного часу. Це був період створення великих трагедій. Другий період творчості Шекспіра відкривається трагедією «Гамлет» (1600-1601). Джерелами трагедії послужили «Історія данців» Саксона Граматика, «Трагічні повісті» Бельфоре, «Іспанська трагедія» Томаса Кіда і п'єса Томаса Кіда про Гамлета, що до нашого часу не дійшла. У різні епохи шекспірівський «Гамлет» сприймався по-різному. Гете розглядав трагедію як чисто психологічну. В характері Гамлета він підкреслював слабкість волі, яка не відповідала покладеному на нього великому діянню. Відповідно до думки В. Г. Белинського, «Головна ідея трагедії, боротьба між мріями про життя і самим життям, між ідеалом і дійсністю. Слабкість волі, розцінюється як один з моментів духовного розвитку Гамлета, людини сильної від природи».

Студент Віттенбергського університету, Гамлет при дворі данського короля в Ельсінорі відчуває себе самотнім. Вже на початку трагедії позначений конфлікт між мислителем-гуманістом Гамлетом і аморальним світом Клавдія, між волелюбною особистістю і абсолютистською владою. Гамлет сприймає світ трагічно. Шекспір опоетизував інтелект героя. Розум Гамлета протиставлений нерозумності і обскурантизму деспотичного Клавдія. Гамлет бачить море зла і розмірковує у своєму знаменитому монолозі «Бути чи не бути» про те, як повинна вчинити людина, зіткнувшись з несправедливістю у суспільстві. У монолозі «Бути чи не бути» розкривається історія трагедії Гамлета – і у зовнішньому світі, і в його

внутрішньому світі. Гамлет – натура вольова та енергійна. Всіма силами своєї душі він спрямований на пошуки істини, на боротьбу за справедливість. Велику роль в сюжеті грає трагічна випадковість. «Гамлет» – реалістична трагедія, що відбила та зобразила складність часу.

Конфлікт між особистістю і суспільством в новому аспекті показаний в трагедії «*Король Лір*» (1605–1606). Це трагедія людської гідності в несправедливому суспільстві. «Король Лір» – трагедія соціальна. У ній показано розмежування різних соціальних груп в суспільстві. Представниками старої лицарської честі виступають Лір, Глостер, Кент, Олбені; світ буржуазного хижацтва представляють Гонерилья, Регана, Едмонд, Корнуол. Між цими світами йде гостра боротьба. Суспільство переживає стан глибокої кризи. На цьому широкому соціальному тлі розгортається трагічна історія короля Ліра. На початку п'єси Лір – король, що володіє владою та долями людей, могутність Ліра не в його королівському сані, а в тому, що він володіє багатствами і землями, розділив своє королівство між дочками та втрачає свою могутність. Гонерилья і Регана клялися у своїй любові до батька, коли він був при владі, і відвернулися від нього, коли він позбувся своїх володінь. Гуманістичний ідеал втілюється в образі Корделії. Пройшовши через трагічні випробування, Лір стає людиною. Він дізнався важку долю бідняків, долучився до життя народу і зрозумів те, що відбувалося навколо нього. Король Лір знаходить мудрість. У появі нового погляду на світ велику роль зіграла зустріч в степу, під час бурі, з бездомним Бідним Томом. Божевілля Ліра стає прозрінням. Друга сюжетна лінія, пов'язана з долею графа Глостера, батька двох синів, відтіняє долю Ліра, надає їй загального значення. Глостер також переживає трагедію невдячності. Проти нього виступає його позашлюбний син Едмонд. В кінці трагедії добро перемагає зло. Королем стане благородний Едгар.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ЛІТЕРАТУРА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

ТЕМА: АНГЛОСАКСОНСЬКА «ПОЕМА ПРО БЕОВУЛЬФА» ЯК ГЕРОЇЧНИЙ ЕПОС

1. Загальна характеристика середньовічного героїчного епосу. Етапи розвитку жанру.
2. Джерела та історія створення поеми.
3. Епічний світ «Поеми про Беовульфа», характер відображення дійсності. Система персонажів. Образ епічного героя.
4. Художні особливості «Поеми», засоби створення образів та світу.

ТЕМА: «ПІСНЯ ПРО НІБЕЛУНГІВ» ЯК ПАМ'ЯТКА НІМЕЦЬКОГО ГЕРОЇЧНОГО ЕПОСУ.

1. Поняття про героїчний епос. Основні риси та характеристики героїчного епосу.
2. Історія створення та походження твору.
3. Основні персонажі та сюжетні лінії. Основні мотиви.
4. Специфічні риси німецького епічного поетичного стилю. Художні засоби створення образів та світу.

ТЕМА: «ПІСНЯ ПРО МОГО СІДА» ЯК ЗРАЗОК ІСПАНСЬКОГО ГЕРОЇЧНОГО ЕПОСУ

1. Іспанський героїчний епос, основні теми та цикли. Теорія походження іспанського героїчного епосу, його оригінальність та самобутність
2. Історія творення поеми про Сіда. Проблематика та ідейний пафос поеми.

3. Основні образи поеми. Сід історичний та епічний. Способи відтворення характеру.
4. Художні особливості поеми.

**ТЕМА: «ПІСНЯ ПРО РОЛАНДА»
ЯК ЗРАЗОК ФРАНЦУЗЬКОГО ГЕРОЇЧНОГО ЕПОСУ**

1. Загальна характеристика середньовічного героїчного епосу. Етапи розвитку жанру.
2. Джерела та історія створення «Пісні про Роланда».
3. Епічний світ «Пісні про Роланда», характер відображення дійсності, поняття про «контамінацію епох» та його реалізація у творі. Система персонажів. Роланд як епічний герой.
4. Художні особливості «Пісні», засоби створення образів та світу.

**ТЕМА: ЖАНР ЛИЦАРСЬКОГО РОМАНУ
В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

1. Роман та його визначення в епоху Середньовіччя. Періоди розвитку лицарського роману, його джерела, тематичні групи.
2. Бретонський цикл лицарських романів: теми, ідеї, легенди та реалістичні мотиви.
3. Історія написання та трансформації найвідомішого лицарського роману в літературі «Роману про Тристана та Ізольду».
4. Проблематика та основний конфлікт роману.
5. Система персонажів, головні образи та їх функції у тексті.

ЛІТЕРАТУРА ВІДРОДЖЕННЯ

ТЕМА: СТАНОВЛЕННЯ НОВЕЛІСТИКИ У ДОБУ ВІДРОДЖЕННЯ

ВАРІАНТ 1

1. Поняття про новелу як літературний жанр.
2. «Декамерон» Дж. Боккаччо. Особливості композиції, функція обрамлення.
3. Проблематика та поетика основних новел. Образи героїв.
4. Дж. Чосер – творець жанру новели в англійській літературі епохи Проторенесансу. Особливості композиції новелістичної збірки «Кентерберійські оповідання». Проблематика новел та героїка. Відмінність від новелістики Дж. Боккаччо.

ВАРІАНТ 2

ТЕМА: СТАНОВЛЕННЯ НОВЕЛІСТИКИ У ДОБУ ВІДРОДЖЕННЯ

1. Поняття про новелу як літературний жанр.
2. «Декамерон» Дж. Боккаччо. Особливості композиції, функція обрамлення.
3. «Гептамерон» Маргарити Наваррської: спільне та відмінне у порівнянні з «Декамероном».

ТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЖАНРУ УТОПІЇ В РОМАНІ Т. МОРА «УТОПІЯ»

1. Загальне поняття про утопію: визначення основної термінології та видів утопій. Ренесансний утопізм та його характерні риси.
2. Творчий спадок Т. Мора. Політичний, суспільний та літературний вплив Мора в Англії в епоху Відродження.

3. «Утопія» Томаса Мора як дзеркало ренесансних уявлень про суспільні цінності: композиційні особливості твору, проблематика та система персонажів.

ТЕМА: ЛІТЕРАТУРА НІМЕЦЬКОЇ РЕФОРМАЦІЇ

1. Німецька культура та література XVI століття: основні риси та постаті
2. Релігійна основа німецького Відродження. Реформація як релігійне, політичне та культурне явище. Діяльність Мартіна Лютера.
3. Поява та особливості «літератури про дурнів». Особливості творчого методу Севастіана Брандта в поемі «Корабель дурнів»: проблематика та основні теми.
4. Творчість Еразма Роттердамського. Центральні ідеї та проблеми сатиричної книги «Похвала Глупоті».

ТЕМА: ІСПАНСЬКИЙ ШАХРАЙСЬКИЙ РОМАН ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

1. Соціальний аспект походження шахрайського роману. Пікаро як соціальний та літературний тип героя.
2. «Селестина» Ф. Де Рохаса – твір перехідного періоду: проблематика, композиція та жанрові риси.
3. «Життя Ласарільо з Тормесу» як взірець шахрайського роману: джерела походження сюжету, жанрова природа твору, проблематика та образ головного героя.

ТЕМА: ДРАМАТУРГІЯ ЛОПЕ ДЕ ВЕГА

1. Естетичні погляди Лопе де Вега: трактат «Нове мистецтво писати комедії у наш час».
2. Класифікація драм Лопе де Вега згідно з тематикою та проблематикою.
3. Комедія «плаща та шпаги» в творчості Лопе де Вега. Проблематика п'єси «Собака на сіні».
4. Система персонажів у п'єсі

ТЕМА: ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНУ
М. ДЕ СЕРВАНТЕСА «ДОН КІХОТ»

1. Роман Сервантеса «Дон Кіхот» як відображення життєвого і творчого шляху письменника.
2. Історія створення роману. Пародійний початок у романі.
3. Іспанське життя як основа проблематики роману.
4. Особливості поетики: сюжет та композиція, основні образи, жанрове новаторство.

ТЕМА: ЖАНР КОМЕДІЇ У ТВОРЧОСТІ В. ШЕКСПІРА

1. Розвиток англійської драми у XVI ст. та творчість В. Шекспіра.
2. Місце комедії в спадщині В. Шекспіра. Жанрові різновиди шекспірівської комедії.
3. Система персонажів в комедії «Сон літньої ночі».
4. Художні особливості комедії «Сон літньої ночі»: простір і час, засоби комічного.

ТЕМА: ЖАНР ТРАГЕДІЇ У ТВОРЧОСТІ В. ШЕКСПІРА

1. Час створення трагедії «Король Лір», її місце в творчості В. Шекспіра. Джерела сюжету.
2. Соціально-історична та етична проблематика трагедії.
3. Композиція і система персонажів трагедії. Образ головного героя.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ СПИСОК ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

ЛІТЕРАТУРА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Сага про Кухуліна.
Еддична поезія. Поезія скальдів. Ісландські саги.
Пісня про Беовульфа
Пісня про Роланда.
Пісня про мого Сіда.
Пісня про Нібелунгів
Поезія вагантів та лірика трубадурів.
Труа К. де. Івейн, або Лицар з левом.
Роман про Трістана та Ізольду (за авторством Жозефа Бедье)
Роман про Лиса.
Роман про Троянду.

ЛІТЕРАТУРА ВІДРОДЖЕННЯ

Данте. Божественна комедія.
Петрарка Ф. Книга пісень.
Боккаччо Дж. Декамерон.
Брант С. Корабель дурнів
Роттердамський Е. Похвальне слово Глупоті.
Війон Ф. Поезія
Наваррська М. Гептамерон
Рабле Ф. Гаргантюа і Пантагрюель.
Рохас Ф. де Селестина.
Ласарільо з Тормесу.
Амадіс Галльський.
Сервантес М. де Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі
Вега Л. де Нове мистецтво писати комедії в наш час. Фуенте Овехуна. Собака на сні.
Чосер Дж. Кентерберійські оповідання.
Мор Т. Утопія
Шекспір В. Сон літньої ночі. Гамлет. Король Лір

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Загальна характеристика і періодизація літератури Середньовіччя.
2. Література латинською мовою: основні жанри та теми.
3. Література раннього Середньовіччя: кельтський епос, давньоскандинавська література, давньогерманський епос.
4. Героїчний епос зрілого Середньовіччя: характерні риси та національні зразки.
5. «Пісня про Беовульфа» як зразок героїчного епосу Середньовіччя.
6. Система персонажів в героїчному епосі «Пісня про Беовульфа».
7. Проблематика та поетика німецького героїчного епосу «Пісня про Нібелунгів»
8. Жанрова своєрідність, поетика та зображення контамінації епох у французькому епосі «Пісня про Роланда»
9. «Пісня про мого Сіда» як зразок героїчного епосу Середньовіччя.
10. Система персонажів в героїчному епосі «Пісня про мого Сіда». Сід як епічний та історичний герой у канві поеми.
11. Поезія трубадурів і труверів: основні теми та жанрові форми.
12. Лицарська література: жанри куртуазної лірики, лицарський роман – основні цикли й групи.
13. Проблематика та поетика роману К. де Труа «Івейн, або Лицар з левом».
14. Роман про Трістана та Ізольду як зразок рицарського роману. Головний конфлікт, проблематика та система персонажів.
15. Головні образи роману «Роман про Трістана та Ізольду»

16. Міська література: основні жанри та теми, тип героя. Проблеми та образна система «Роману про Лиса».
17. Жанрові та стильові особливості поеми «Роман про Троянду»
18. Відродження як доба у розвитку культури: основні поняття, картина світу і місце людини в епоху Відродження.
19. Відродження в Італії: періодизація та загальна характеристика.
20. «Божественна комедія» Данте як синтез середньовічної культури і перший твір культури Відродження.
21. Творчість Ф. Петрарки: композиція та ідейна спрямованість «Книги пісень»
22. Новелістика епохи Відродження, «Декамерон» Дж. Боккаччо: композиційні особливості, проблематика новел, система персонажів.
23. Іспанський шахрайський роман: особливості жанрової форми. Ласарільйо як головний представник шахрайства в іспанській літературі: теми та ситуації роману «Ласарільйо з Тормесу»
24. «Селестина» Ф. де Рохаса як твір синтез Середньовічного часу та епохи Відродження в іспанській літературі.
25. Література Реформації: причини виникнення, тематика, жанри.
26. Джерела виникнення та особливості «літератури про дурнів». Особливості Творчий метод Севастіана Брандта, поема «Корабель дурнів»: проблематика та основні теми.
27. Своєрідність проблематики у творі Е. Роттердамського «Похвала глупості»
28. Відродження у Франції: періодизація, характеристика. Творчість Ф. Рабле.
29. Поезія французького Відродження: основні школи, гуртки, напрямки та представник.

30. Відродження в Іспанії: періодизація, характеристика. Творчість Л. де Вега. Історія та соціальне життя Іспанії у п'єсі «Фуенте Овехуна»
31. Побутова комедія «Собака на сіні»: проблематика та система персонажів
32. Проблематика та художні особливості роману Сервантеса «Дон Кіхот».
33. Відродження в Англії: періодизація, характеристика. Творчість Т. Мора. Основні ідеї та соціальна модель суспільства в творі «Утопія»
34. Становлення трагедії як жанру епохи Відродження: творчість К. Марло та проблематика драми «Трагічна історія доктора Фауста»
35. «Шекспірівське» питання як літературознавча проблема.
36. Особливості комедій В. Шекспіра («Сон літньої ночі»)
37. Творчість В. Шекспіра: періодизація, жанрово-тематична характеристика.
38. Проблематика та трагедійний контекст «Гамлета»
39. Проблема батьків та дітей у трагедії «Король Лір»
40. Система персонажів трагедії «Король Лір»

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Науково-критична література

1. Акуленко В., Давиденко Г. Історія зарубіжної літератури Середніх віків та доби Відродження. Центр навчальної літератури: 2019. 248 с.
2. Барка В. Пророцтво поета // Данте Аліг'єрі. Божественна Комедія : Рай / Данте Аліг'єрі ; перекладач, упоряд., автор передм. М. Стріха. Львів : Астролябія, 2015. С. 341–357.
3. Безруков А. В. Історія зарубіжної літератури: від античності до початку XIX ст. : навч. посіб. для студентів філол. спец. ЗВО. Дніпро : ФОП Касян-Шайнський, 2021. 165 с.
4. Боговін О. В. Історія зарубіжної літератури Середніх віків та Відродження: навч.-метод. посіб. для студентів. Бердянськ : Ткачук О. В. [вид.], 2015. 243 с.
5. Борхес Х. Л. «Божественна комедія» // Сім вечорів. Львів: Видавництво Аннети Антоненко, 2019. С. 7–27.
6. Буало Н. Мистецтво поетичне. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2385>
7. Галич О.А. Вступ до літературознавства: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 324 с.
8. Гейман Н. Скандинавська міфологія. К.: Країна Мрій, 2017. URL : <https://uabooks.net/reader/261/>
9. Гофф, Жак Ле. Середньовічна уява ; перекл. Я. Кравця. Львів: Літопис. URL: <http://1576.ua/books/3345>.
10. Еко У. Історія європейської цивілізації. Епоха Відродження. Історія. Філософія. Наука і техніка. Харків: Фоліо, 2020. 523 с.
11. Сйтс В. Б. Кельтські сутінки. Львів: Видавництво «Астролябія», 2023, 224 с.
12. Зарубіжна література : від античності до початку XIX ст. : історико-естетичний нарис : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [рец.: Чирков О. С.,

- Охріменко О. П. ; Нац. Ун-т «Києво-Могилян. акад.».]. Київ : ВД «Києво-Могилян. Акад.», 2013. 366 с.
13. Зарубіжна література:курс лекцій /укладач Г.П. Калантаєвська. Суми:Сумський державний університет, 2017. 234 с.
 14. Ковбасенко Ю. І. Література Середньовіччя : посібник для учителів та студентів. Київ, 2014. URL: [http://elibrary.kubg.edu.ua/\(6053/1/Y_Kovbasenko_LS_21_GISerednyovicca.pdf\)](http://elibrary.kubg.edu.ua/(6053/1/Y_Kovbasenko_LS_21_GISerednyovicca.pdf)).
 15. Козлик І. В. Світова література доби Середньовіччя та епохи Відродження («Картина світу». Естетика. Поетика) : навчальний посібник. Івано-Франківськ : СИМФОНІЯ форте, 2011. 344 с.
 16. Коломієць Н. Є., Яременко Н. В. Культурологічна компетенція в контексті фахової підготовки вчителя зарубіжної літератури. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, 2020. С.665-670. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski
 17. Навчально-методичний посібник з історії зарубіжної літератури (антична література, література Середньовіччя та Відродження) для студентів факультету іноземної філології денної та заочної форми навчання / Укладач Славич Т.Я. Ужгород, 2022. 47 с.
 18. Нісмінчук Г. Й. Зарубіжна література ранніх епох : Античність, Середньовіччя, Відродження : навч. посібник. Кам'янець-Подільський : Рута, 2013. 211 с.
 19. Ортега-і-Гассет Хосе. Роздуми про Дона Кіхота. Київ : Дух і літера, 2012. 216 с.
 20. Поліщук Л. Б. Історія зарубіжної літератури. Античність. Середні віки. Відродження : навч.-метод. посіб. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017.156 с.
 21. Пронкевич О. Дон Кіхот в американському кінематографі. // Всесвіт. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/1020/41>

22. Пронкевич О. Лопе де Вега та його славнозвісні п'єси / Олександр Пронкевич // Вега Л. де. Собака на сні : п'єси / Лопе де Вега ; Пер. Микола Лукаш. Х. : Фоліо, 2017. С. 3–20
23. Рошко М.М. Методичні поради до семінарських занять із історії зарубіжної літератури середніх віків та Відродження. Ужгород: Ліра, 2015. 24 с
24. Стріха М. Завершуючи подорож Данте // Данте Аліг'єрі. Божественна Комедія : Рай ; перекладач, упоряд., автор передм. М. Стріха. Львів : Астролябія, 2017 С. 6-38.
25. Торкут Н. Інтерпретація сонетів В. Шекспіра в методологічному просторі міждисциплінарного діалогу. <https://shakespeare.znu.edu.ua/uk/torkut-n-interpretacija-sonetiv-v-shekspira-v-metodologichnomu-prostori-mizhdisciplinarnogo-dialogu/>
26. Ференц Н.С. Основи літературознавства: Підручник. К.: Знання, 2011. 431 с.
27. Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література від античності до початку XIX сторіччя : іст-естет. нарис : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Києво-Могилян. академія, 2013. 366 с.
28. Яременко Н. В. , Коломієць Н. Є. Історія зарубіжної літератури: Середньовіччя – XVIII століття : навчальний посібник. Кривий Ріг, 2023. 335 с.
29. Яременко Н. В. Історія зарубіжної літератури. Епоха Середніх віків та Відродження : навчальний посібник / Наталія Володимирівна Яременко, Наталія Євгенівна Коломієць. Кривий Ріг, 2012. 184 с. <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1890>
30. Яременко Н. В. Коломієць Н. Є. Куртуазна література доби Середньовіччя і трансформація її ідей у епоху Відродження. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського.

- Сер. : Філологічні науки. 2014. Вип. 4.13. С. 308– 313.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2014_4
31. Anthology of Medieval Literature URL :
<https://pressbooks.online.ucf.edu/medievalliteratureanthology/>
 32. Cassagnes-Brouquet S. The Worst of Adventures: the Knight Yvain and the silk weavers (late twelfth century) URL :
<https://journals.openedition.org/cliowgh/313>
 33. Fisher E. Satirical or Serious: Interpreting the True Intention's of Thomas More's Utopia. 2023. URL :
<https://scholarworks.harding.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1246&context=tenor>
 34. Hurley M. KThe Ruins of the Past: Beowulf and Bethlehem Steel. URL :<https://jemne.org/issues/13/ba.php>
 35. More t. Utopia & Selected Epigrams by Thomas More. URL :
<https://thomasmorestudies.org/wp-content/uploads/2020/12/Utopia-Selected-Epigram-Notes-11-23-2020-compressed.pdf>
 36. Renaissance & English literature. URL :
https://gourmaha.ac.in/wpcontent/uploads/2024/02/Renaissance_compressed.pdf
 37. Renaissance literature: an anthology. URL :
<https://archive.org/details/renaissanceliter0000unse/page/n5/mode/2up>
 38. Riedler N. The Renaissance Revival in English Literature. URL :
<https://www.nottingham.ac.uk/english/documents/working-with-english/volume-2-1/riedler-the-renaissance-revival-in-english-literature.pdf>
 39. Zhao Y. Analysis of «Desire» and «Humanism» in Christopher Marlowe's Tragedies URL :
<https://www.arcjournals.org/pdfs/ijSELL/v3-i12/2.pdf#:~:text=If%20we%20say%20that%20the%20unlimited%20desire,as%20philosophy%2C%20medicine%2C%20law%20and%20theology%20because%2C>

40. Melnikienė D. Chorevič K. L'hyperbole et la litote dans le roman de F. Rabelais «gargantua et pantagruel». URL : <https://rezka.ag/ua/series/drama/29729-chto-spryatano-v-snegu-2018.html#t:268-s:2-e:5>

Періодичні фахові видання

1. Всесвіт: фаховий журнал світової літератури. Київ: Видавничий дім «Всесвіт». URL :<http://vsesvit-journal.com>

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Репозитарій ОНУМечникова URL: <https://dspace.onu.edu.ua/home>
2. Наукова бібліотека ОНУ: загальний електронний каталог НБ ОНУ. <http://lib.onu.edu.ua/elektronnyj-katalog/>
3. Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади. Режим доступу: <http://ae-lib.org.ua/>
4. Література доби Середньовіччя. Режим доступу: http://www.aelib.org.ua/_lit_medieval.htm
5. Український шекспірівський портал. Режим доступу: <http://shakespeare.zp.ua/>
6. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України є бібліотекою відкритого доступу і передбачає безкоштовний доступ читачів до наукової інформації в інтернеті за ключовим словом, назвою публікації, автором тощо. <http://dspace.nbuv.gov.ua/>
7. Бібліотека української літератури (твори світової літератури онлайн)ua/ <https://www.ukrlib.com>.

Навчальне видання

**ЛІТЕРАТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ**

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності ВІІ Філологія*

Укладачі:

Войтенко Леся Іванівна
Бежан Олена Анатоліївна

В авторській редакції

Підп. до друку 11.11.2025. Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 4,8. Наклад 100 пр.
Зам. № 124. Видавець Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська, 34, м. Одеса, 65012.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.
Тел. 0949464393, 0487431393 e-mail: 7431393@gmail.com